

Hermán M. János:

A Kampeni Teológiai Főiskola¹¹⁹ magyar diákjainak a névsora: 1923-1994.

Paksy János lelkipásztornak, egykori kampeni öregdiáknak ajánlom tisztelettel.

I. Kapcsolatfelvételi előzmények

Kampenben 1923 óta találkozunk magyar diákokkal. 2012-ig az Oudestraat, azóta pedig napjainkig csak a Broederweg alatti oktatási intézménybe iratkoznak be magyarországi és erdélyi teológusok. A testvéri érintkezések kezdetére a kortárs egyháztörténész, dr. Nagy Géza professzor idevágó tanulmányának a segítségével tekintjük át a magyar-holland egyházi kapcsolatok és a peregrináció megélénkülését az első világháborút követően. Írásában hangsúlyozza, hogy az 1919-1920-ban parafált kisebbségi szerződés értelmében a külföldi egyházak képviselői meglátogathatják az erdélyi és így a felvidéki református egyháztest intézményeit is. Felméri¹²⁰, hogy hollandiai teológiai tanárok 1920 és 1928 között négy alkalommal látogattak Kolozsvárra. Utrechtből már 1920-ban jelentkezett J. A. Cramer professzor, 1923-ban pedig ismét Cramer¹²¹ tesz látogatást a groningeni Böhl professzor társaságában. Noordtzij professzor (Utrecht) 1924-ben utazott Kolozsvárra, akárcsak Bouwmann¹²² és Hoekstra professzorok¹²³ Kampenből, a hírneves Kok¹²⁴, könyvkiadó hasonló nevű tulajdonosának a társaságában. Amsterdamból 1928 tavaszán Hepp professzor látogatott Kolozsvárra. A holland vendégek előadásokat tartottak, a kolozsvári templomokban prédikáltak és konferenciákon vettek részt. Többek között ezeknek a látogatásoknak köszönhető annak a három kolozsvári teológusnak a hollandiai tanulmányútja¹²⁵, akárcsak a kolozsvári származású Horváth Lászlónak az amszterdami ösztöndíja. (Horváth László Budapesten kezdte el és fejezte be a teológiai tanulmányait.)

Magyarországon 1920 körül Antal Gézával és Kállay Kálmánnal együtt Sebestyén Jenő tett legtöbbet a teológiai ismeretszerzés és a magyar-holland egyházi kötelékek megerősítéséért, a holland történelmi református (Hervormde Kerk) egyház és az úgynevezett „szigorúbb”, vagy egyszerűen a „szigorú református” (Gereformeerde Kerken) egyházzal való testvériség megújításáért illetve a kapcsolatok újonnan való megalapozásáért.

¹¹⁹ Az 1988-as esztendőig „Theologische Hogeschool Kampen (Oudestraat)”, 1988-tól pedig „Theologische Universiteit Kampen (Oudestraat)” megkülönböztetéssel pontosítanak egy másik, a szintén Kampenben székelő teológiai képzés intézményétől, amelynek az 1944-es egyházszakadással létrejött Vrijgemaakt Gereformeerde Kerken a fenntartója: „Theologische Universiteit Kampen (Broederweg).

¹²⁰ Id. Nagy Géza: Egyházunk kapcsolatai a holland református egyházzal. In: „Református Szemle”, LXXXIV. évf. 1991/2, p.127-131.

¹²¹ Dr. J.A. Cramer professzor a második kolozsvári látogatása alkalmával tartotta meg székfoglalóját 1923. szeptember 5-én, ugyanis az Erdélyi Református Egyházkerület 1921. július 4-i közgyűlésén díszdoktorátusra érdemlített és professzorává választotta.

¹²² A magyarországi Minisztertanács 1929. május 10-én tartott ülésén hagyta jóvá, hogy az egyházi méltóságok között (Ravasz László, Antal Géza, Soltész Elemér püspök és mások) dr. I. A. C. van Leeuwen utrechti egyetemi professzor és dr. H. Bouwman kampeni professzort is tiszteletbeli doktorrá avatják a Debreceni Tisza István Tudományegyetemen.

¹²³ Magyarországi szerepléseik közül lásd: „Dr. T. Hoekstra kampeni tanár üdvözlő beszéde”. Fordítás hollandból. Dunántúli Protestáns Lapok. 1931. 179. Továbbá Dr. A. M. Brouwer: A holland református egyház életéről. A főiskola jubileumán, lelkésznek konferenciáján elhangzó előadást Tóth Endre fordította. DuPL 1932. 34.

¹²⁴ Jan Hendrikus Kok 1894-ben alapította a nevét viselő keresztyén, és a teológiai tudományok körébe tartozó könyvek kiadására szakosodott vállalatát, amely 2011 elején Kampenből elköltözött Utrechtbe.

¹²⁵ Nagy Géza meg is nevezi a három személyt: Ignác László, Kampen, 1925-1926; Fülöp Ferenc, Utrecht, 1927-1929, lelkész volt Erdőszentgyörgyön; Kiss Árpád, Utrecht, 1929-1931, lelkész volt Sepsibodokon. Forrás: Nagy Géza: Egyházunk kapcsolatai a holland református egyházzal. In: „Református Szemle”, LXXXIV. évf. 1991/2, p.131.

Az első világháború befejezésének idején az Egyetemes Konvent Elnöksége megbízásából Antal Géza református lelkész, pápai teológiai tanár, országgyűlési képviselő, 1918. december 5-én indult nyugati körútra. Hollandiában 1919 őszétől Antal Géza a feleségével együtt¹²⁶ az előadásaival és publicisztikai tevékenységével sokat tett a magyar reformátusokért és általában az első világháború által sújtott országért. Úgy tudjuk, hogy a királyi pár előtt is vázolta Magyarországnak és az ottani egyházaknak a helyzetét. Ebben az időben alapította meg Hágában a Holland-Magyar Társaságot, hazatérte után pedig Budapesten a Magyar-Holland Társaságot. Antal Gézát és feleségét tartják egyöntetűen az úgynevezett gyermekküldtetési gondolat szerzőjének¹²⁷.

Másodszor a rendkívül tehetséges Kállay Kálmán¹²⁸ lelkészre kell gondolnunk, aki Hollandiában és Belgiumban az évek során, 1921 januárjától 1925 augusztusáig személyesen szorgalmazta a gyermekakciót és különféle segélyek¹²⁹ lebonyolítását. Őt Vredenburg¹³⁰ báró nagykövet kérésére küldte ki Ravasz László püspök¹³¹ az egyház ügyének és a kapcsolatok kiépítésének a folytatására. Ravasz László püspök különben kétszer is járt Kampenben, egyszer előadást is tartott, a holland hitvallásos egyházzal is jó véleménye volt.¹³² Kállay Kálmán végigprédikálta és bejárta előadásaival és vetített képeivel egész Hollandiát. Emberi és egyházi szempontból nézve Ravasz László szerint alig volt jelentősebb vállalkozás a két világháború között, mint ez az egyoldalú gyermekcsere.

Sebestyén Jenő¹³³ szolgálata is példamutató és elvéülhetetlen érdemű Hollandia irányába. A budapesti Mexikói úton 1916 januárjától júliusáig működött 200 ágyas holland missziós kórháznak Henriette Kuyper és Johanna Kuyper voltak a vezetői és kapcsolatuk született a tábori lelkészi tisztségében jelentkező Sebestyén Jenő között. Henriette Kuyper már 1918-ban könyvet írt: „Magyarország

¹²⁶ Opzoomer Adél Sofia Cornélia (Utrecht, 1856. július 12. – Rotterdam, 1925. december 27) magyarul is publikáló költő és műfordító 1888-ban lett Antal Géza felesége. Írásait A. S. C. Wallis néven jegyezte. Édesapját, Cornelis Wilhelmus Opzoomer (1821-1892), utrecht professzort modernizmusnak és a szabadelvű protestáns teológia atyjának tartják. Igen sajnálatos, hogy amikor egyszer 1920-ban a kisunokájukkal Hollandiába utaztak, ellopták a kéziratait tartalmazó bördödöt. Lásd Graft, C.C. van de: Maandblad van "Oud-Utrecht", jg. 21 (1948), no. 9. p. 66-69. Világhálón megtekintve 2017 febr. 28-án.
https://dspace.library.uu.nl/bitstream/handle/1874/237881/MOUT_1948-09_1.pdf?sequence=1

¹²⁷ Antal Géza, aki maga is Utrechtben tanult 1885-1889 között, a Pápai Teológián már 1899-től tanított, 1924-től pedig a Dunántúli Református Egyházkerületnek lett a püspöke. Hollandiában kétszer is kiadták a „Het protestantisme in Hongarije” című művét, Utrechtben 1921-ben, Haarlemben pedig 1922-ben. Józsolgálati körútról jelentős adományokat hozott haza Antal Géza. 1921-ben 140.000 koronát juttatott a Dunántúli Református Egyházkerület püspökének a kezébe.

¹²⁸ A pozsonyi születésű Kállay Kálmán 1912-1914 között tanult Utrechtben, azután pedig Bukarestben végez vallás tanári szolgálatot 1916-ig, majd tábori lelkész. Ismét Bukarestben szolgál esperesként 1918 és 1920 között, Pápára hívják helyettes teológiai tanárnak, 1921-től konventi titkár. Lásd Zoványi Jenő: Egyháztörténeti lexikon, Budapest, 1977, p.289.

¹²⁹ Az 1922-es amerikai-holland segély elszámolásának a történetéből is jellemző adatokat tudhatunk meg a korszak és a kapcsolatok állapotaira nézve. Forrás: www.radayleveltar.hu - Pesti Egyházmegye iratai Holland segély 1922 A/7 Pesti egyházmegye iratai 1719-1952.

¹³⁰ Wilhelm von Vredenburg báró (Utrecht, 1866. ápr. 4. - Hága, 1948. május 5.), első felesége A.M.E.C. Havelaar 1924-ben hunyt el Budapesten, második felesége báró altorjai Apór Henriette (Segesvár, 1893. márc. 30. - Klosterneuburg, 1972. november 20.), akivel Pozsonyban kötött házasságot 1927. február 28-án. Forrás, 2017. február 28-án:

<http://www.hethuisvanoranje.nl/26%20Frederik%20Hendrik%20Stambomen/StamboomFrederikHendrik1.htm>

¹³¹ Ravasz László: Emlékezéseim. Budapest, 1992, p.224.

¹³² A holland államegyházi és ezen belül az utrecht egyetemi kapcsolatot „a közegyház javára nagyszerűen értékesítette dr. Antal Géza”. - „De az államegyház mellett ott volt a hitvallásos Gereformeerde Kerk is (szigorú református egyház”. Ezzel Sebestyén Jenő került kapcsolatba s terelte a figyelmet Magyarország és a református egyház felé. Az egyház vezetői, Kuyper Ábrahám volt miniszterelnök és Bavinck professzor meglátogattak s attól kezdve csodálatos hűséggel, szeretettel gondoztak, képviseltek, tanítottak.” – „Hollandiában a szigorú református egyház főiskolái: Kampen és az Amsterdami Szabad Egyetem. Megható volt, mikor a valdensék lelkészelnöke az első világháború után a háborúban elesett fia emlékére egy magyar református teológusnak biztosított egyévi stipendiumot.” In: Ravasz László: Emlékezéseim. Budapest, 1992, p.222-223.

¹³³ Sebestyén Jenő 1907 őszétől 1910. október 1-ig Utrechtben tanult a Stipendium Bernardinum ösztöndíjasaként.

háború idején” címmel¹³⁴. Kuyper Ábrahám harmadik leánya, Katalin is derekasan és hosszú ideig végzett jószolgálati munkát Magyarországon. Említést kell tennünk arról, hogy országos szervezés érdekében Sebestyén 1920-ban megalapította (hollandiai mintára¹³⁵) a Kálvinista Politikai Szövetséget. Az ő szorgalmazására jött létre a „Holland-Magyar Református Bizottság” és az úgynevezett „Kálvinista Könyvtár.”¹³⁶ A Sebestyén Jenő által alapított és kiadott „Hongaarsche Heraut” pedig 1922 októberétől egészen 1927 szeptemberéig valóságos melegágya és műhelye volt a magyar és holland reformátusok közötti, különféle jellegű és szintű kapcsolatok ápolásának.

Felvidék irányába, a csehszlovák fennhatóságú területekre szakadt magyar református egyházi kapcsolatok kiépítésének az egyik húzóereje Galambos Zoltán¹³⁷ lett. Úgy is, mint a „Hongaarsche Heraut” munkatársa, majd, mint losonci teológiai tanár¹³⁸ és komáromi lelkipásztor.

¹³⁴ Henriëtte Kuyper: *Hongarije in oorlogstijd*. 1918. - Henriëtte Sophia Suzanna Kuyper titkárnője volt a gödöllői holland-magyar leányotthonot működtető hollandiai bizottságnak. (Het Nederlands Comité voor 't Hollandsch-Hongaarsche Meisjeshuis te Gödöllő).

¹³⁵ Herman Bavinck és H.H.Kuyper, mindketten az amszterdami Vrije Universiteit professzorai, Henriëtte Kuyper és H.W. van Merle egyháztag 1920 áprilisában a Kálvinista Szemle támogatására egy bizottságot hozott létre Hágában. Lásd Rácz Lajos: Sebestyén Jenő, a szerkesztő és publicista. In: Sebestyén Jenő emlékkönyv. Szerkesztette dr. Ladányi Sándor. Budapest, 1986, p.115.

¹³⁶ „Az 1920 végén alapított Holland-Magyar Református Bizottság 1921-ben indította el a Kálvinista Könyvtárat, melyben elsősorban holland szigorú kálvinista teológusok műveit adták ki. A bizottság első konferenciájára 1922 áprilisában, a másodikra 1924 májusában került sor. Sebestyén kezdettől fogva szorgalmazta, hogy minél több magyar ösztöndíjast fogadjanak Hollandiában. Ennek is köszönhető, hogy 1921-ben külön bizottság alakult a Gereformeerde Kerken részéről a magyar teológus hallgatóknak szánt ösztöndíjak és alapítványok támogatására. Hollandiai körútján 1921. január 5-től február 3-ig Sebestyén Jenőt 45 gyülekezet, többek között az utrechti, a groningeni, a rotterdami hívta meg előadás tartására és készséggel nyújtottak segítséget a magyar református teológiai és építő irodalom javára. Gyülekezeti szolgálata során, több helyen találkozott Hollandiában tartózkodó magyar gyermekekkel is. 1923 augusztusában Sebestyén Jenő Ravasz Lászlóval képviselte egyházunkat a holland szigorú református egyház zsinatán Utrechtben. A zsinat határozatot hozott többek között arról is, hogy évenként nem az addigi gyakorlat szerint egy-két fő, hanem több magyar református diák tanulhasson az Amsterdami egyetemen és kampeni főiskolán. Sebestyén Jenő 1929-ben részt vett a szigorú református egyház lelkészeinek évi közgyűlésén és előadást tartott református egyházunk életéről és jövőjéről. Utrechtben találkozott a Hollandiában tanuló magyar ösztöndíjasokkal is. 1930. október 20-án az Amsterdami Szabad Egyetem díszdoktorává avatta. Ezzel elismerték és kitüntették a holland-magyar nép közti kapcsolat-teremtésért, a református hittudat és a történelmi kálvinizmusért kifejtett elvi és gyakorlati tevékenységét”. Lásd Potor Imre, in: Dr.Tóth Endre az egyházépítő professzor. Megtekintve. 2017. március 28-án: <http://mek.oszk.hu/02400/02489/02489.htm>

¹³⁷ Galambos Zoltán (Réte, 1894. június 22. - Komárom, 1973. január 29.) Utrechtben a Stipendium Bernhardinum adta lehetőségnek köszönhetően 1920-tól tanul 1921 novemberéig. A Losonci Teológiai Akadémián docens 1923-tól, annak tanára 1925 és 1929 között. Komáromi lelkipásztor 1925 és 1971 között. A komáromi „Kis Tükör” szerkesztője 1928 és 1944 között. Galambos Zoltánról lásd még az Iski Ibolya fiele, a Borza Zoltánnal készült életinterjú 14. lábjegyzetét. Letöltve 2017. április 26-án:

http://www.kre.hu/portal/images/életutinterjuk/Borza_Zoltan_életutinterju.pdf Galambos Zoltán édesapja, Galambos László 1893-tól 1941-ig a rétei református gyülekezet (leghosszabb ideig szolgáló) lelkipásztora volt. Galambos Zoltán a pozsonyi evangélikus liceum elvégzése után a pápai teológián tanult. Két év után a bécsi teológián folytatta tanulmányait, innen Hollandiába ment. Először Budapesten szolgált, mint hitoktató, majd 1924-ben Komáromban, mint segédlelkész. 1924-ben Vargha Sándor lelkész halála után abszolút többséggel választotta meg őt a komáromi gyülekezet lelkészévé. 1925. szeptember 13-án iktatta be lelkipásztori szolgálatba Balogh Elemér pozsonyi lelkész-püspök, majd ezek után foglalta el állását. A két világháború között, de különösen 1926 után a komáromi gyülekezetben nagy lelki ébredés indult meg. Galambos Zoltán lelkipásztor szolgálata alatt fontos /vi-haros/ események zajlottak. Megalakította a Diakónus Testületet, bevezette az egyházfegyelmet, tudományos irodalmi munkásságával is gazdagította református híveit. Lefordította a Heidelbergi Kátét, a Heyns féle dogmatikát, valamint megírta a Hollandiai Református Egyház életét. A losonci szemináriumban néhány évig a dogmatika előadójaként tanította az új lelkésznevezéket. Galambos Zoltán 46 évi lelkipásztori szolgálat után 1971. augusztus 31-én vonult nyugdíjba. (Forrás: Cséplő Bálint mérnök, a komáromi gyülekezet gondnokának adatai alapján, 2014.

¹³⁸ Somogyi Alfréd: A Losonci Teológiai Akadémia tudományművelése. In: Teológiai Fórum, A Selye János Egyetem Református Teológiai Kara és a Calvin J. Teológiai Akadémia tudományos folyóirata, VIII. évf. 1. szám; 1/2014; 118.p.; 122.p.

A kampeni teológiai főiskola három professzorának a díszdoktori kitüntetése önmagáért beszél. A Pápai Kollégium fennállásának a négyszáz éves évfordulóján Magyarország kormányzója is jelen volt (Pápa, 1931: T. Hoekstra¹³⁹ és H. Bouwman¹⁴⁰). A Seakle Greijdanus professzor 1938-as debreceni kitüntetése pedig beszédesen tanúskodik arról az elismerésről, amellyel a magyar református egyház értékelte az interbellum idején a kampeni teológia szellemiségét és hittestvéri megnyilatkozásait.

Ösztöndíj-bizottság

A magyarországi református egyházat 1923 augusztusában Ravasz László püspök és Sebestyén Jenő professzor képviselte a Gerformeerde Kerk utrecht-i zsinatán¹⁴¹, ahol a szigorú református egyházak bizottságot hozott létre és határozatban rögzítette, hogy nemcsak évi egy-két diák, hanem többen is jöhessenek az amsterdami VU-re, vagy a kampeni főiskolára. Sebestyén Jenőnek eleinte az volt az elképzelése, hogy évente tizenkét magyar teológust vagy lekipásztort kellene hitvallásos, vagyis „szigorú református” teológiai oktatásban részesíteni az egyházi megújulás céljából, de ez nem látszott kivitelezhetőnek és egy öttagú bizottságot hoztak létre a peregrinatio támogatására.¹⁴²

Összefoglalónkkal és néhány kapcsolatteremtő személy felsorolásával azt a helyzetet, illetve annak a korszaknak a hátterét kívántuk megközelíteni, ami a segítséget meg nem tagadó Hollandiában kiváltotta azt, hogy Utrecht és Leiden egyetemei mellett Amsterdam és Kampen is fogadjon magyar diákokat. Ez a jövőbe való „lelki befektetés” többet ért minden kincsénél. E két utóbbin, az amsterdami

¹³⁹ „Prof. dr. T. Hoekstra. A gyakorlati teológiai szaktudomány és a philosophia professzora a kampeni (Hollandia) ref. teológiai főiskolán. Az a közvélemény róla, hogy a kezei alól kikerült papi generációnak sikerült megtalálni azt a prédikálási alaphangot, mely a XX. század véren, világviaszkodáson és vezeklésen átment emberét a leginkább képes megragadni. Ő is, mint a kampeni teológia egész tanári kara, az eredeti, a határozott kálvinista világnézet meggyőződéses harcosa. Többször volt már külföldi utakon azon nemes gondolatot hordozva, hogy a világ reformátusait közelebb hozza egymáshoz. Nálunk is járt. S bár az előtt is meleg szívvel karolt fel minden református magyar ügyet: különösen itt járta óta lelkesedik nagy szeretettel a magyar reformátusokért és nem egyszer mutatta meg ezt a szeretetét Írásaiban és cselekedeteiben is. Mint tudósról is sokat lehetne írni. Élete nagy művének a homiletikáját tartják. A többi finom megírású, tudós és gyakorlati műveiből csak egyet emelünk még ki, a philosophia történetét, azt a kálvinista hívő tudós, tudományos nagy munkáját, mely nem egy részében más szemmel lát meg philosophiai principiákat és más aranszálat húz végig bölcséleti rendszereken, mint azt a philosophia világirodalmában eddig olvashattuk. Ezzel is azt mutatta meg, hogy a kálvinizmus még itten is magasabb régiókban jár. S akinek valaha is szerencséje lehetett a nagy tudóssal kis bibliakörben a Szentírás mellé leülhetni, az sohasem felejt el az ő alázatos, kegyes lelkének nagy, diadalmas hitét, amint az felcsillant, feldalolt a bizonygatótevéseiből, az imáiból, a Krisztust követéséből.” Galambos Zoltán, in: „Dunántúli Protestáns Lap, 42. évf. 36. szám 1931. szept. 6, 158.p

¹⁴⁰ „Prof. dr. H. Bouwman. A kampeni (Hollandia) ref. theol. főiskola legidősebb professzora és a jelenlegi legnagyobb református egyházjogász. Mint szaktekintélyt keresik őt fel a reformátusok a világ minden tájáról és méltán, mert talán ő az első, aki egészen komoly tanulmány tárgyává tette a világ összes református nemzeti Egyházainak egyházjogi kérdéseit, s e tanulmányainak eredményét fel is használta már a nemrég megjelent egyházjogtana első kötetében. Tudományos munkásságáról nem lehet rövid ismertetés keretében áttekintő képet adni. Művei főként az egyházhistória, s még inkább az egyházjog területének gazdag kincsei. A fentebb említett standard munkáján kívül meg kell még említeni a sok közül az egyházfegyelemről szóló művét. A kampeni ref. teológia jelenlegi virágzását és hírnevét — emberileg szólva — sok tekintetben prof. Bouwmannak is köszönheti. Rektorsága idején kapta az új, modern, stílusos palotáját. Ez időben emelkedett fel a hallgatók száma 100 fölé. És a magyar kálvinistáknak is egyik legigazibb testvérbarátja Bouwman professzor. Neve mindig olvasható volt a magyar reformátusok érdekében közrebocsátott felhívásokban. Talán nélküle nem volna a kampeni teológián ma stipendium a magyar ref. teológusok számára. Többször volt már Magyarországon és meglátogatta az utódállamok református magyar egyházait is. Rólunk a meleg szeretet szavaival számos cikket írt. És a súlyos és tekintélyes sorait elvitték a hajók és vonatok minden felé s azokkal együtt a református magyarok panaszát. Tudom biztosan, hogy Hollandiából elindulása előtt már hetekkel imádkozott a pápai főiskoláért, annak előljáróiért és jelenlegi, valamint volt diákjaiért”. Galambos Zoltán in „Dunántúli Protestáns Lap, 42. évf. 36. szám 1931. szept. 6, 161.p

¹⁴¹ (Acta GS Utrecht, 21 augustus-14 september 1923, bijlage XVII, art. 68).

¹⁴² Megjegyezzük, hogy a világhálón közzétett dokumentum közzevetője nincs feltüntetve.

<http://hetutrechtsarchief.nl/onderzoek/resultaten/archieven?mivast=39&mizig=210&miadt=39&miaet=1&micoe=1455&minr=2856970&miview=inv2&milang=nl> Megtekintve 2017. április 22-én.

új egyetemen és a kampeni főiskolán az úgynevezett „szigorú református” tantételek alapján tanítottak hitvallásos alapon. A Gereformeerde Kerk 1936-os zsinatán elhatározták, hogy évente egy fél perselypénzt különítenek el egy magyar stipendium céljára, hogy évente négy diák tanulhasson az amsterdami VU-n és Kampenben, teljes ellátással és 300 forint készpénz segéllyel.¹⁴³

A „Gereformeerde Kerk” vagy „Gereformeerde Kerken” életéről, jellegéről és mibenlétéről az első világháború végéig Magyarországon nagyjából csak azok tudtak, akik diákként Hollandiában tanultak vagy pedig megérintette őket a Kuyper Ábrahám által képviselt teológiai irány.¹⁴⁴ Ezeknek a szellemiségét és lelkületét a Kuyper által alapított amsterdami „Szabad Egyetem” és a kampeni lelkész-képző „Teológiai Főiskola” volt hívatott átadni a gyülekezetek felé. Egy, a Kövy Attila tollából származó velős megemlékezést kivéve, tudomásunkkal, magyarul a mai napig nem született más írás a kampeni teológiai főiskola küldetéséről és jelentőségéről, mint amely a száz éves évforduló alkalmával látott napvilágot 1954-ben.¹⁴⁵

II. Summa: 1923 és 1956 között huszonhat magyar diák tanult Kampenben

Az 1923-1956 közötti névsort Szabó Dezső kálózi lelkipásztor állította össze 1955-ig. A Szabó Dezső által vezetett névsort Ónodi Szabó Lajos¹⁴⁶ lelkipásztor látta el jegyzetekkel és küldte Hermán M. Jánosnak 1985. február 8-án. Ezen kiegészített névsor¹⁴⁷ első alkalommal kerül így közlésre, kiegészítve a Kampeni Teológia lajstromának¹⁴⁸ és Maarten Aalders professzornak¹⁴⁹ az adataival.

1923-1925. Antal Gyula. Léváról.¹⁵⁰ (A ThUK lajstroma a nevét nem említi.)

1924-1926. Szabó Zsigmond¹⁵¹ (Nr. 972 - a ThUK lajstroma, p.131 szerint Csehszlovákiából jött, 1903-ban született, beiratkozott 1924. szeptember 19-én, Kampenből 1926 júliusában távozott, lelkipásztori szolgálatba lépett.)

¹⁴³ Jakos Lajos: A holland szigorú református Egyház gyülekezeti élete és missziói munkája. Budapest, 1942.

¹⁴⁴ Lásd Galambos Zoltán: A hollandiai reformátusok egyházi élete. 1922. – Jakos Lajos: A holland szigorú református egyház gyülekezeti élete és missziói munkája. Budapest, 1942, p. 30, 16. sz. lbj.

¹⁴⁵ Száz éves a Kampeni Teológia. Kövy Attila írása. Megjelent 1954-ben a „Jöjjetek/Harangszó” VII. évf. 6-7 számában, p.6.

¹⁴⁶ Ónodi Szabó Lajos Született Budapesten, 1911. szeptember 18-án, elemi és középiskoláit Szentesen, a család hazájában végezte, a teológiát Budapesten 1933. szeptember 19-én. Ekkor Szentmártonba, 1934. január 1-én Pest-erzsébetre ment segédlelkésznek, hogy az év október havában Montpellier-be, honnan 1935-ben hazatérve, szeptember 13-án papi vizsgát tett. Budapesten, Kőbányán (1936 februárjáig), a Kálvin téren (1936. november 30-ig), Zuglóban (1937. november 1-ig) segédlelkész. A Soli Deo Gloria Ref. Diákszövetség főtitkára (1939. július 30-ig) ezután betegszabadságon 1940. február 1-től Vácon, június 17-től Monoron segédlelkész. 1941. szeptember 1-től valláskutató lelkész. Ily minőségét az állam az 1952. évi vonatkozó rendelettel megszüntette. 1955. decemberében a vecsési gyülekezet hívta lelkészül, de a püspök (Bereczky Albert) ellenállt és kifejezte, végül érvényesítette akarát, hogy Váchartyánba jöjjön és itt végzett lelkészi szolgálatot 1956 – 1974 között. Lásd a világhálón, megtekintve 2017. április 20-án: <http://www.vachartyan.reformatus.hu/tortenet.php>

¹⁴⁷ A Szabó Dezső fiele kampeni névsort közölte Hermán M. János a „Kuyper Ábrahám egykori látogatása Bukarestben, Budapesten és magyarra fordított műveinek 1962-es elégetése Kolozsváron.” c. tanulmányában. In Teológiai Fórum; A Selye János Egyetem Református Teológiai Kara és a Calvin J. Teológiai Akadémia tudományos folyóirata. X. évfolyam 2. szám, 2016, p. 70-71.

¹⁴⁸ Gegevens betreffende de Theologische Universiteit Kampen 1854 – 1994. Bijeengebracht door drs. J. van Gelderen en F. Rozemond. Uitgeverij Kok – Kampen, 1994. – Dr. Maarten Aalders professzornak köszönöm a könyv megküldését.

¹⁴⁹ Dr. Maarten Aalders: Hongaarse bursalen. Kézirat, 2016. És: Hongaren in Kampen. Kézirat, 2017. E helyen is hálásan köszönöm Maarten Aalders kutatásainak a rendelkezésemre bocsájtott eredményeit.

¹⁵⁰ Antal Gyula Alsószecse községben született 1896-ban, meghalt 1938-ban Léva városában. Lelkipásztorként szolgált Léván 1925-1938 között, a losonci teológia tanára volt és Léva város polgármesterévé választották az 1932-1938-as években. (Maarten Aalders kutatásaiból kiderül, hogy valóban megtalálható a neve az 1923-as Zsinat irataiban, továbbá, hogy Kampenben tanult 1923-1925 között.)

¹⁵¹ M. Aalders: tanulmányi útvjáról kísérő jegyzék készült holland nyelven. Aalders közli, hogy Szabó Zsigmond 1903. január 20-án született Kis Saró nevű faluban. (Kissáró Bars vármegye Lévai járásához tartozott. 1938 és

1925-1926 Ifj. Ignác László¹⁵² Erdélyből származik. (Nr. 1003 - a ThUK lajstroma, p.132 szerint 1903-ban született, 1925. október 1-én iratkozott be és 1926 júliusában távozott Kampenből.)

1925-1927. Keresztúri László¹⁵³ Lakhelye: Csehszlovákia, tarcali lelkész volt, 1966. január 1-től nyugdíjas, írta Szabó Dezső. (Nr. 1004 - a ThUK lajstromának, p.132 szerint 1903-ban született, 1925. október 1-én iratkozott be és 1926 májusában távozott Kampenből.)

1927-1928. Szabó Dezső¹⁵⁴ kálózi lelkész volt, meghalt. (Nr. 1035 – a ThUK lajstromának, p. 132 szerint 1905-ben született, beiratkozásának a dátuma: 1927. január 19. Eltávozott 1928 júniusában.)

1927-1929. Szakáll János¹⁵⁵ Szabó Dezső szerint az akkori Csehszlovákia állampolgára. (Nr. 1060 - A ThUK lajstroma azt írja a p.133, hogy 1904-ban született, 1927-ben szeptember 30-án iratkozott be, és 1929 júniusában távozott Kampenből. Nincs tudomásuk arról, hogy lelkészi szolgálatba lépett volna.)

1928-1929. Kolláth Pál¹⁵⁶. (Nr. 1104. A ThUK lajstroma, azt írja a p.134, hogy 1905-ben született, 1928. október 1-én iratkozott be, távozott 1929 júniusában, magyarországi származású, és nincs tudomásuk arról, hogy lelkészi szolgálatba lépett.)

1929-1930. Szentjóni Szabó Zoltán¹⁵⁷ Meghalt. (Nr. 1124. A ThUK lajstromának p.135 szerint 1905-ben született, 1929. szeptember 20-án iratkozott be, magyarországi, eltávozásának a dátuma ismeretlen, nem lépett lelkészi szolgálatba.)

1945 között újra Magyarország része volt.) Szabó Zsigmond a pápai teológián tanult és Aalders szerint több tantárgyból vizsgára is állt Kampenben.

¹⁵² Ignác László hollandiai tanulmányaira nézve fontos az unokaöccsének, dr. Makkai Ádámnak a visszaemlékezése és vejének, dr. Veress Istvánnak a szóbeli közlése 2017. április 26-án. Ignác László 1903. július 1-én született Kovászna városában és 1971. december 3-án hunyt el Szilágysomlyón. Három évig a Kolozsvári Teológiai Fakultásnak volt a hallgatója. Az 1927-1928-as tanévben a Stipendium Bernardinum segítségével Utrechtben hallgat filozófiát. Romániába való hazatérése után Makkai Sándor püspök mellett titkári szolgálatot végez. Az Erdélyi Egyházkerület 1928-as közgyűlésén a szilágysági esperes ajánlására Szilágyperecsen lelkészeként szentelik fel 1928. november 25-én. Ettől kezdve ebben az egyetlen egyházközségben teljesített szolgálatot tizenhárom évig, az 1940-es évek elejéig, amikor Kolozsváron jogi diplomát szerzett az ismét megnyitott magyar egyetemen. Ugyancsak abban a szilágysági faluban, Perecsenben lesz szolgabíró, majd a románok javára történt impériumváltást követően a szilágysomlyói „Fructexport” vállalat könyvelője lett. Máshova is mehetett volna lekipásztornak, hiszen a debreceni nagytemplomhoz tartozó gyülekezet népe küldöttsége hallgatta meg Perecsenben az úgynevezett magyar időben, de ő továbbra is ebben a falusi gyülekezetben akart szolgálni. Származására nézve szükséges megjegyezni, hogy az is befolyásolhatta a pályafutása alakulását, hogy édesapja, a hasonló nevű Ignác László kovásznai lekipásztor és esperes volt 1918-ig, azután Fogaras református lelkésze, 1921-től pedig 1927-ben bekövetkezett hirtelen haláláig a nagyszebeni egyházmegye esperese, és közben a román parlament tagja is volt az erdélyi magyarság képviselőjeként. Két nővére közül híressé vált a jelentős irodalmi munkásságot kifejtő Ignác Rózsa. Lásd Makkai Ádám 2008-ban, Hawaii-n kelt emlékezését. Megtekintve 2017. április 22-én: https://makkai.org/ignacz/ignacz_rozsa_emlekezete.php Ignác László felszenteléséről szóló hír forrása: Az Erdélyi Református Egyházkerület Kolozsváron, 1929. november 23-25. napjain tartott rendes közgyűlésének jegyzőkönyve. Az Erdélyi Református Egyházkerület 1542-30. III. számú hivatalos kiadványa. Cluj-Kolozsvár, 1930. p.51. Dr. Veress István szóbeli közlése alapján jegyeztük le azt is, hogy Ignác László 1930-ban kötött házasságot, feleségének a neve Petruska Klára. Egyetlen gyermeküknek a neve szintén Klára.

¹⁵³ M. Aalders: Keresztúri László tanulmányi útjáról kíséző jegyzéket írtak holland nyelven. Aalders kutatása nyomán megtudjuk, hogy 1903. szeptember 10-én született Nagygéres községben (ma Szlovákiához tartozik, neve szlovákul Veliký Horeš). Kampenbe való beiratkozása előtt három évig a debreceni Tisza István Tudományegyetem hallgatója volt. Ismeretes, hogy 1927 júliusában tért haza, Csehszlovákiába.

¹⁵⁴ Szabó Dezső 39 évig volt a kálózi gyülekezet lekipásztora. M. Aalders: tanulmányi útjáról kíséző jegyzék készült holland nyelven, továbbá nevét említik az 1927-es Zsinati iratokban. Aalders szerint 1905. június 21-én született Soponya községben, és a Pápai Teológia hallgatója volt.

¹⁵⁵ Szakáll János tanulmányi útjáról kíséző jegyzék készült holland nyelven, továbbá nevét említik az 1930-as Zsinati iratokban. Aalders kutatásából ismert, hogy 1904. április 21-én született és a sárospataki teológiának volt a hallgatója. Maarten Aalders jegyzete szerint 1927. március 7-én iratkozott be Kampenbe és nem 1927 szeptemberében. A Magyarországi Református Egyház 1937-es konvenciós névtárában Szakáll János úgy szerepel, mint Özőrény (Gömörhorka, szlovákul: Gemerska Horka) lekipásztora.

¹⁵⁶ M. Aalders: Kolláth Pál 1905. szeptember 25-én született Ziliz községben.

¹⁵⁷ M. Aalders: Szentjóni Szabó Zoltán 1905. október 2-án született Debrecenben. Szentjóni Szabó Zoltánt, a Kecskeméti egyházmegyébe kebelezik be a kiskunhalasi gyülekezetbe, szolgálattételre, az 1935 nov.16-20 között

1930-1931. Sípós Károly¹⁵⁸ Erdélyből, lakhelye: Korlát. (Nr. 1150. A ThUK lajstromának p.136 szerint 1904-ben született, 1930. november 1-én iratkozott be. Kampenből való eltávozásának a dátuma: 1931. június 20. Nincs tudomásuk arról, hogy lelkészi pályán helyezkedett volna el.)

1930-1931 Papp Gyula¹⁵⁹ (Nr. 1151. A ThUK lajstromának 136.old. szerint 1906-ban született, 1930. november 1-én iratkozott be. Kampenből való eltávozásának a dátuma: 1931. június 20. Nincs tudomásuk arról, hogy lelkészi pályán helyezkedett volna el.)

1931-1932. Antal Gyula¹⁶⁰ Balatonöszödről, meghalt. (Nr. 1171. A ThUK lajstromának p.136 szerint 1906-ban született, 1931. október 23-án iratkozott be. Kampenből való eltávozásának a dátuma: 1932. június. Nincs tudomásuk arról, hogy lelkészi pályán helyezkedett volna el.)

1931-1933. Fejes Sándor dr.¹⁶¹ (Fejes Sándor a gyülekezetünkben él. Tőle való a füzet.) (Nr. 1172. A ThUK lajstromának p.136 szerint 1909-ben született, 1931. október 23-án iratkozott be. Kampenből

tartott egyházkerületi közgyűlés jegyzőkönyve szerint. Szentjóni Szabó Zoltán nevű református lelkész nevét találjuk Miszla gyülekezetében. Egyik írása „A Heidelbergi Káté története”. Budapest, 1948 Református Traktatus Vállalat kiadása. A világhálón olvasható, megtekintve: 2017. április 20-án: <http://gorzsonyi-eklezsia.shp.hu/hpc/web.php?a=gorzsonyi-eklezsia&o=1168246306> Lásd még Egy új egyházköztség születése: Monor-Újtelep: Szentjóni Szabó Zoltán református lelképásztor emlékezetére Irta Szentjóni Szabó Andor. Albert-irsa. Magánkiadás, 2005.

¹⁵⁸ M. Aalders jegyzete szerint Sípós Károly 1904. december 11-én született a szilágysági Hadadnásd nevű faluban. Debreceni teológus. Németországban is ösztöndíjas egy évig. Nagyrábé egyházköztségben segédlelkész majd rendes lelkész 1933-1956 között, 1956 és 1973 között Ártánd lelképásztora, onnan nyugdíjazzák. Elhunyt 1981-ben. Rövid életrajzát lásd Sipos Ilona tollából: Sipos Károly református lelképásztor 1904-1981. In: Nagyrábéi falukönyv. Kiadja a Nagyrábéi Baráti Kör és Egyesület és Nagyrábé Nagyköztség Önkormányzata. Nagyrábé, 2001, p.155. Tárolt változata: www.rabcivilek.hu/?module=news&action=getfile&fid=59 Megtekintve: 2017. április 20-án.

¹⁵⁹ M. Aalders adata szerint Papp Gyula 1906. január 5-én született Budapesten. Papp Gyula a Budapesti Teológia hallgatója, beiratkozásának dátuma 1927. Lásd a világhálón, megtekintve: 2017. április 20-án: http://www.kre.hu/htk/images/doc/HTK_1855-1955_kozott_beiratkozott_hallgatok_nevsora.pdf Papp Gyula Tolnanémedi egyházközségéből küldi levelét a Dunamelléki Református Egyházkerület püspöki hivatalába 1934-ben a 3277-es iktatószám alatt. A tolnanémedi lelkész törzskönyvi adatait jelzi a Ráday Levéltár 568/1934 sz. levele. Püspöki levéltár mutatókönyve 1934 A-Z . A/1bb 25. kötet (95. régi szám) A kéziratot mutatót rögzítette Nagy Miklós 2015-16-ban. Papp Gyula, mint Nagyszokolyi lelképásztora, 1939. december 24-én foglalja el ottani állását és ott szolgált 1967-ig, lásd Papp Gyula nagyszokolyi református lelkész helytörténeti munkájának a reprodukcióját a világhálón, megtekintve: 2017. április 20-án: <http://www.naturphotography.com/nsz-tortenet.htm#nsz> Megjelent irodalmi művei: Nagyszokolyi Papp Gyula: Két év az „Arany” városban. Budapest, Ráday Kollégium, [é. n.] 45, [3] p.: ill.; 21 cm. Nagyszokolyi Papp Gyula: Romok alatt, ... romok felett. Kiadja: Halász és Társai, Nagyszokoly, 1992.

¹⁶⁰ M. Aalders közlése nyomán tudjuk, hogy Antal Gyula születési helye és ideje Balatonöszöd, 1906. május 2. Négy évet végzett a Pápai Teológián. Kampen után 1932-1933-ban a Vrije Universiteit hallgatója volt. Antal Gyula hitoktató segédlelkész vallásánári vizsga tárgyában kérvényez a Dunamelléki egyházkerület püspöki hivatalában a 2968/1935 iktatószám alatt (Ráday Levéltár). „Antal Gyula (1906-1969)” címmel Papp Vilmos közöl egy fényképpel is ellátott jellemrajzot erről a túl korán elhalt lelkészről (Polgárd), aki közvetetten az 1956-ot követő megtorlás egyik áldozata. Lásd Papp Vilmos: Negyvenegy prédikátor. XX. századi magyar „gályarab” prédikátorok. V. kötet. Felelős kiadó: Papp Vilmos. Budapest, 2011, p.9-13.

¹⁶¹ Dr. Fejes Sándorra nézve lásd, Huszár Pál, Egy hűséges sáfár és talentumai: dr. Fejes Sándor (1909-1987): várpalotai lelkészünk (1952-1980) emlékezve. In: „Confessio”, 26. évf. , 2002/3. szám, p.60-70. – Születésének helye és dátuma M. Aalders jegyzete alapján: Balatonarács, 1909. december 12. Szülőfalujában, Balatonarács temetőjében helyezték nyugalomra 1987. július 30-án. Tudósítja a várpalotai egyházköztség honlapja, megtekintve: 2017. április 20-án: <http://www.refdunantul.hu/lap/varpalota-petfurdo/hir/mutat/8365/> Pályafutása: Dr. Fejes Sándor a palotai szolgálata előtt (1952-1980) a Pápai Református Kollégium Gimnáziumának vallásánára volt annak államtisztviselője, 1952-ig. Várpalotai református lelkészként előbb a Veszprémi Református Egyházmező lelkészi főjegyzője, majd a Dunántúli Református Egyházkerület lelkészi főjegyzője volt. Nyugalomba vonulása után Balatonarácson élt 1987-ben bekövetkezett haláláig. 1937-ben avatták lelkészé Pápán, 1950-ben a debreceni egyetemen summa cum laude teológiai doktor lett. Disszertációjának a címe: Az „unio mystica cum Christo” Kálvin úrvacsoratanában. 1950. Segédlelkészként Alsóörsön és Veszprémben szolgált, 1942-52-ig a pápai Koll. vallásánára. Lásd: Pápai pedagógus lexikon Megtekintve 2017. április 20-án:

való eltávozásának a dátuma: 1933 június. Nincs tudomásuk arról, hogy lelkészi pályán helyezkedett volna el.)

1932-1933. Antal Gábor.¹⁶² Lelkipásztor: Somogyszob. (Nr.1185. A ThUK lajstromának 137 old. szerint 1910-ben született, 1932. szept. 23-án iratkozott be, magyarországi, Kampenből való eltávozásának a dátuma: 1933 június. Nincs tudomásuk arról, hogy lelkészi pályán helyezkedett volna el.)

1933-1935. Pais Sándor.¹⁶³ Lelkipásztor: Barabásszeg és Fehérvárcsurgó. (Nr.1201. A ThUK lajstromának 137.old. szerint 1909-ben született, 1933. október 30-án iratkozott be. Kampenből való eltávozásának a dátuma: 1935 június. Nincs tudomásuk arról, hogy lelkészi pályán helyezkedett volna el.)

1934-1936. Hatvani Lajos.¹⁶⁴ Címe: Kecskemét, Szabadság tér, 6. (A ThUK lajstromának 138.old. szerint 1911-ben született, 1934. szept. 21-én iratkozott be, romániai, Kampenből való eltávozásának a dátuma: 1936 áprilisa. Nincs tudomásuk arról, hogy lelkészi pályán helyezkedett volna el.)

<http://mek.niif.hu/00000/00061/html/02.htm> Dr. Fejes Sándor őrizte a kampeni magyar teológusok névsorának a füzetét, amelyet nyugdíjas korában Ónodi Szabó Lajos lelkipásztornak adott át megőrzésre.

¹⁶²Antal Gábor adatai a világhálón, megtekintve 2017. ápr. 20-án: <http://vilmahaz.hu/2015/08/07/lelkesz-volt-somogyszobon-antal-gabor/> Lelkész volt Somogyszobon: Antal Gábor (1910-1998) Idézünk az itt megjelentetett életrajzából:” 1910. júl. 1-én született Tornanádaskán. Anyai ágon lelkészcsaládból származott.1928-ban érettségizett Csurgón, majd a Pápai Református Teológiai Akadémián végezte teológiai tanulmányait 1928-1932 között. Két évig Hollandiában tanult a kampeni teológián.1941-ben szentelték lelkésszé Pápán. Segédlelkésként Tatán, Nagykanizsán, Hajmáskéren, Böhönyén, Kaposváron, Kisasszondon, és Dorogon szolgált. Vallástanári oklevelét Budapesten szerezte 1946-ban. A pécsi VIII. gyalogezred tábori lelkésze volt 1941-ben, oroszországi feljegyzései, melyekben még az elhunyt katonák sírhelyének pontos rajzai is megtalálhatók, máig megvannak.1946-tól vallástanár Csurgón az iskola államosításáig 1952-ig. 1947-ben kötött házasságot Nagy Katalinnal,(Nagy József somogyszobi lelkész nagyobbik leánya) aki a csurgói Református Gimnáziumban angol-német szakos tanár volt. Két lánygyermekük született.1953-tól Somogyszobon volt lelkész, mivel a vallástanári állása megszűnt a gimnázium államosítása miatt. Életre szóló ígéje a II. Kor. 12:9. volt: „Elég néked az én kegyelmem.” Meglátszott életében ennek az ígének erőforrása. Első volt számára a hivatás. Kötelességtudása példamutató volt. Szolgálati helyeire: Segesdre, Nagyatádra, ahova helyettesíteni járt évtizedekig, vonaton, kerékpáron, gyalog járt. Mély, személyes bibliai kegyességét, a holland szigorú és puritán életgyakorlattal haláláig megőrizte. A Könyvek Könyve mellett a szépirodalom és a teológiai szakirodalom példás olvasója és gyülekezeti szolgálatában annak hasznosítója volt. Tekintélye volt fiatalabb lelkésztársai és kortársai között. Nagyon büszke volt, hogy Ady Endre rokonának vallhatta magát, másodfokon voltak unokatestvérek a költővel. Verseinek kitűnő értője és ismerője volt. Halála előtt 1998-ban kapta meg a Pro Pannonia Református díjat a Dunántúl reformátusságáért végzett szolgálatáért.”

¹⁶³ M. Aalders jegyzete szerint Pais Sándor 1909-ján. 17-én született Paisszeg nevű faluban. Lelkészképesítő vizsgájának a dátuma Pápán: 1933. okt. 30. Életrajzi adatait (a kampeni tanulmányi éveit nem említi, ami jellemző a korszak ideológiai elvárásaira) így közli egy néprajzi dolgozatának a függelékében. Általunk megtekintve a világhálón 2017. ápr. 20-án. Pais Sándor: A becsvölgyi gazdálkodás. In „Néprajzi Közlemények 9. évf.,1964/2.sz., p.144-145. https://library.hungaricana.hu/hu/view/ORSZ_NEPR_Nk_09_2/?pg=149&layout=s; „Végül a gyűjtő adatai: Pais Sándor református lelkipásztor. Paisszeg, 1909. január 17. Címe: Becsvölgye, I.ker. Fő-utca 63. szám. Szülei: mint az 5. sz. adatközlőé. Érettségi vizsgát Zalaegerszegen 1929-ben tett, tanítói oklevelet Pápán 1932-ben, lelkészi oklevelet Pápán 1936-ban szerzett. Jelenlegi szolgálati helyén, amely szülőházája is, 1940. június 2-a óta működik. Nyelvjárása göcseji. A nyelvjárási és néprajzi adatgyűjtést elsősorban Végh József tudományos kutató, a Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézete munkatársának buzdítására végezte”.

¹⁶⁴ Hatvani Lajos születésének századik évfordulóján, Kecskeméten előadást tartott volt kecskeméti lelkésztársa, Mikesi Károly: „Hatvani Lajos Erdélyben, Sepsiszentgyörgyön született 1911. április 23-án. Édesapja szintén Lajos, édesanyja C Bordács Róza volt. Apja zenetanár volt, anyja pedig tanító. A trianoni békekötés értelmében megkövetelt esküt nem tették le a román alkotmányra, ezért Erdélyt el kellett hagyniuk, és Pápára került a család. Az édesapa itt is zenét oktatott, s egyszersmind a református templom orgonista kántora is lett. Az ifjú Hatvani Lajos a pápai kollégium gimnáziumában érettségizett, és itt Pápán végezte teológiai tanulmányait is. 1933-ban szerzett lelkészi diplomát. Ezt követően egy évig itt volt segédlelkész, majd Hollandiába ment ösztöndíjasként, az 1934-1936-ig tartó időszakra, és ott a kampeni gereformeerd református teológiai főiskolán tanult. Itt egyrészt nagyszerűen elsajátította a holland nyelvet, másfelől pedig elkezdte kiépíteni a holland reformátusokkal való, haláláig tartó kapcsolatát. „Az ott töltött két év alapvetően meghatározta későbbi szolgálatait, mind bibliai és hitvallási, mind a gyakorlati keresztyén élet szempontjából” – írja róla Kovács Bálint, a Református Egyház c. hivatalos lapban később (Ref. Egyház 1997. nov. sz. – In memoriam Hatvani Lajosék).” Világhálón megtekintve: 2017. ápr. 20-án: http://krek.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=573%3Aszaz-eve-szueletett-hatvani-lajos&catid=14%3Aalkalmaink&Itemid=176&lang=hu

1935-1937. Pomothy Dezső.¹⁶⁵ Ma is aktív, Nagykanizsa, Kölcsey utca, 22. (Nr.1225. A ThUK lajstromának 138 old. szerint 1910-ben született, 1935. szept. 20-án iratkozott be, magyarországi, Kampenből való eltávozásának a dátuma: 1937 júniusa. - A kötet szerkesztőinek nincs tudomása arról, hogy lelkészi pályán helyezkedett volna el.)

1936-1938. Gaál Miklós.¹⁶⁶ Mátészalkai lelkipásztor. (Nr. 1244. A ThUK lajstromának 138. old. szerint 1913-ban született, 1936. október 9-én iratkozott be K. Schilder rektorságának idején. Magyarországi, Kampenből való eltávozásának a dátuma ismeretlen.) (Dr.Gaál Botond közlése alapján Édesapja: „Kampenben 1936. szeptember 26-án érkezett, okt. 9-én iratkozott be, és 1938. június 15-ig volt ott ösztöndíjjal. Bizonyos kampeni igazolások is vannak a tanulmányairól.”

1937-1939. Varga István.¹⁶⁷ Mezőcsokonyai lelkész. (Nr. 1261. A ThUK lajstromának 139. old. szerint 1912-ben született, 1937. szeptember 24-én iratkozott be, magyarországi; Kampenből való eltávozásának a dátuma: 1939 júniusa. Nincs tudomásuk arról, hogy lelkészi pályán helyezkedett volna el.)

1939-1940. Pethe Kálmán. Meghalt. (Nr.1300. A ThUK lajstromának 140. old. szerint 1915-ben született, 1939. dec. 1-én iratkozott be, magyarországi, Kampenből való eltávozásának a dátuma ismeretlen. Nincs tudomásuk arról, hogy lelkészi pályán helyezkedett volna el. Viszont az általunk megtekintett gyászjelentés szerint balatonfüredi lelkészként hunyt el életének 59-ik évében. Veszprémi egyházmegye esperese volt. Adatai: Pécs, 1915. november 29. - Balatonfüred, 1974. szeptember 20.)

1940-1941. Kossár András.¹⁶⁸ Csehszlovákiából. (Nr. 1301. A ThUK lajstromának p.140 szerint Kossár Andreas 1917-ben született, 1940. március 18-án iratkozott be, magyarországi, Kampenből való eltávozásának a dátuma 1941 júniusa. Nincs tudomásuk arról, hogy lelkészi pályán helyezkedett volna el.)

¹⁶⁵ Közismert, hogy 1940-1985-ig Pomothy Dezső a nagykanizsai gyülekezet lelkésze volt. Emléktábláját láttuk Nagykanizsán. HMJ. Papp Vilmos: Negyvenegy prédikátor, i.m., p.11: „Amikor négy évtizeddel később egy kampeni professzor bizonyítani akarta, hogy ismerős a magyarok háza táján, megemlítette, hogy egykoron volt két magyar hallgatójuk: Pomothy Dezső és Antal Gyula. „Kiváló diákok voltak” – jegyezte meg az idős professzor.” Születésének helye és dátuma M. Aalders jegyzete alapján: Nagytapolcsány (jelenleg Szlovákia), 1910. április 23. Pápai teológiai hallgató volt.

¹⁶⁶ . Gaál Miklós adataira nézve hasznos segítséget jelentett fiának, Dr. Gaál Botondnak a Hermán M. Jánoshoz intézett levele 2017. április 22-én. Eszerint Gaál Miklós 1913. október 8-án született Barabás nevű helységben. Az 1932–1936 közötti években a debreceni egyetem hallgatója volt a Református Hittudományi Karon. Feleségének a neve: Margittay Margit, református tanítónő. 1942-ben nősült Nagykállóban. Gyermekük közül Vámosatyán született a közismert és köztiszteletnek örvendő dr. Gaál Botond teológiai professzor 1946. március 27-én. Zoványi Jenő: Magyarországi protestáns egyháztörténeti lexikon „Szatmári ref. egyházmegye” szócikke szerint 1960-tól a szatmári egyházmegyében a mátészalkai Gaál Miklós az esperes. Mátészalkán hunyt el 1989. augusztus 31-én, temették ugyanott szept. 8-án.

¹⁶⁷ Varga István, aki 1912. nov. 29-én született Köből nevű faluban, a Pápai Teológián tett eleget az első lelkész-képesítő vizsgának, írja jegyzetében M. Aalders. György József írja a „Hitben nevelkedtem és éltem” című megemlékezésében, hogy Varga István hetven éves koráig Mezőcsokonyán szolgált. Nyugdíjazásának időpontja tehát 1982-re tehető. Megtekintve: 2017. április 22. <http://torokor.hu/bizonysagtetelek/20> Bizonyosan állítható, hogy 1943-ban már Mezőcsokonyán szolgált, lásd „Dunántúli Protestáns Lap, 1943,259. old.

¹⁶⁸ Kossár András nevét a jegyzőkönyvekben Kossár formában is rögzítették. M. Aalders jegyzeteiben a születési dátuma: Komárom, 1917. nov. 13, és a Pápai Teológia diákja volt. HMJ: Az egyházi felsőbbbség 1944 decemberében elhelyezi az ipolysági református segédlelkészt, Kossár Andrást, akit 1941. november 17-én neveztek ki Ipolyság 125 lelket számláló gyülekezetébe. Emellett a hittan oktatója és kórházlelkész. „Kossár András segédlelkész igen buzgó és lelkes szeretettel látta el a munkáját. Végezte a vallástanítást a tanintézetekben, bibliakört vezetett, meglátogatta a családokat, összetartotta a híveket és igehirdetésével építette a lelki házat. A különböző községekben is látogatta a híveket, akik bejártak Ipolyságra, de 6 ízben tartott istentiszteletet községekben is. 1942-ben egyházi adót 92 P-t fizettek. Ipolyságon egy lelkész munkarejét lekötő lelkészi munka van...”, örökölték meg az 1943-as vizitáció jegyzőkönyvében. (Ipolyság református templomának alapkötetétélén Izsmán Jónás lelkipásztor Hermán M. Jánost is meghívta, aki Tökés László püspök kíséretében jelen volt az ünnepségen.) Lásd Tóth Tibor: Egy évszázad a történelem sodrásában. Az ipolysági magyar tanítási nyelvű gimnázium jubileumi évkönyve 1913–2013, p. 28 Lásd még, megtekintve 2017. ápr. 22-én:

http://www.ipolysag.reformatus.sk/letoltesek/Ipolysag_reformatus_egyhaza.pdf Elhalálozásának a hírét a felvidéki „Kálvinista Szemle” közölte 2006 májusában, a 15-ik oldalon: „Március végén 89. életévében elhunyt Kossár

1946-1947. Imre Ernő.¹⁶⁹ Szentesi lelkész, Kis Bálint u. 2. (Nr.1435. A ThUK lajstromának p.146 szerint 1918-ban született, 1946. december 17-én iratkozott be, magyarországi, Kampenből való eltávozásának a dátuma ismeretlen. Szerzők jelzik, hogy lelkészi pályán helyezkedett el.)

1947-1948. Enyedi Irén.¹⁷⁰ Férjhez ment az USA-ba. (Nr.1468. A ThUK lajstromának p.147 szerint 1927-ben született, 1947. október 23-án iratkozott be, magyarországi, Kampenből való eltávozásának a dátuma ismeretlen. Szerzők jelzik, hogy nincs tudomásuk arról, hogy lelkészi pályán helyezkedett volna el.) (Teljes neve: *Enyedi Irén Klára*, lásd Ladányi Sándor adatolását a 47. sz. lbj. alatt.)

András, az egykori dél-nyitrai egyházmegye esperese. Temetése március 29-én utolsó szolgálati helyén és lakhelyén, Dunamocson volt”. Életrajzához tartozó fontos adatok közé tartozik, hogy 1935-ben érettségizett a komáromi Szent Benedek Rendi Katolikus Gimnáziumban, és a losonci református lelkészképző szemináriumból átiratkozva, 1939 februárjától a pápai Református Teológiai Akadémia rendes hallgatója lett, teológiai tanulmányait 1941-ben fejezte be. Mindkét lelkészképesítő vizsgáját Pápán tette le 1941-1942 között. 1941-1944 között Ipolyságon volt missziós káplán, mint a perőcsényi református esperes segédlelkésze. 1945-ben Komáromban káplán. 1949-ig Dunamocson helyettes lelkész, majd 1993-ig ugyanitt megválasztott lelképásztor volt. (Források: Kossár Ila személyes információi alapján, Kálvinista Szemle, LXXVII. évfolyam 5. szám, 2006. május). Lásd még özv. Koroncz Dezsőné, Bihary Jolán. Az interjút készítette, szerkesztette: ThDr. Öllős Erzsébet. Komárom, 2015. február-március. Letöltve 2017. ápr. 22-én:

http://www.kre.hu/portal/images/életutinterjuk/Koroncz_Dezsone_életutinterju.pdf Amikor 2012-ben az egykori dunamocsiak megerősítették a konfirmációi fogadalmukat és megkoszorúzták a sírját, így emlékeztek: „A fogadalmukat megerősítők ezt követően a 90. zsoltár elénekklésével a temetőben koszorút helyeztek el felkészítő lelkipásztoruk, Kossár András esperes sírján. Szeretettel idézték fel emlékét, aki ha kellett, kellő szigorral, de mindenkit eljuttatott a konfirmációra, lehetővé téve, hogy a református egyház tagjává válhassanak.” Letöltve: 2017. ápr. 22: <http://felvidek.ma/2012/12/egykori-eskujuket-erositettek-meg-dunamocson-a-volt-konfirmandusok/> A „Pápai Hírlap” az 1939. dec. 9-i számában a 3. old. közli, hogy Kossár András az egyházzenei versenyen harmónium játékkal működött közre. Letöltve 2017. ápr. 22-én.

https://library.hungaricana.hu/hu/view/PapaiHirlapM_1939/?pg=280&layout=s

¹⁶⁹ Dr. Imre Ernő 2013. szeptember 18-án hunyt el Szentesen, 96 éves korában. A nyugalmazott esperes életútját a 90. születésnapja alkalmából így foglalta össze Bucsány György szentesi tanár: „Budapesten született 1918. július 25-én. Iskolai tanulmányait ott, a Református Tanítóképzőt Nagykőrösön végezte. 1942-ben református lelkészi oklevelet szerzett. 1943-tól a Fejér megyei Csabdi egyházközség lelképásztora volt, közben 1946-48 között hollandiai ösztöndíjas, majd 1951-től 1991-ig, tehát 40 éven át a szentesi nagytemplom lelkésze, 1988-tól 1990-ig, nyugállományba vonulásáig a Csongrádi Református Egyházmegye esperese, a lelkésztovábbképzés állandó munkatársa, magas egyházi testületek tanulmányi bizottsági tagja. Nyugdíjasként 1994-98 között a Csongrád megyei 5. számú választókerület képviselői irodáját vezette. A teológiai tudományokban magasan képzett volt. Munkásságát tizenhárom önálló kötet, hét, a Teológiai Szemlében megjelent tanulmány tartalmazza, továbbá társszerzőként jegyez nyolc kötetet. Gondolatok címen 4 kötete látott napvilágot több kiadásban, további két folytatás magánkiadásban maradt ránk. Vallásos és világi tárgyú szóbeli megnyilatkozásait a mindenkor helyhez és alkalomhoz illő nyelvi megformálás, gondolatainak világos és közérthető kifejtése, a klasszikus szónoki beszédekből ismert megszerkesztettség, magas erkölcsi norma, bölcs életpaszta jellemzi. Lelkipásztori szolgálatának fontos része volt emberbaráti tevékenysége: idősek, betegek lelki vigasztalása, nehéz helyzetükben részükre segítségnyújtás. Tudomásunk szerint dr. Imre Ernő az egyetlen, aki nagy vonalakban megírta a peregrinatioja történetét. Ösztöndíját Sebestyén Jenő professzor szerezte. Kampeni tartózkodása idején holland nyelvű prédikálása nyomán segítyt gyűjtött a leégett csabdi templom újjáépítésére. Lásd a fényképes mellékletekkel ellátott visszaemlékezés könyvét: Dr. Imre Ernő, Hat év csodái. Csabdi-Hollandia-Csabdi. 1946-1951. Szentes, 2007. <http://ekonyvtar.vkszh.hu/?docId=4552> Élelművének elismeréseként 1990-ben Debrecenben a teológiai tudományok díszdoktorává avatták.” Forrás, megtekintve 2017. ápr. 22-én: <http://www.szentesinfo.hu/mozaik/2013/9/ernobacsi.htm>

¹⁷⁰ Enyedi Irén Klára az 1949-1950-es tanévben a Vrije Universiteit ösztöndíjasa, beiratkozott 1949. szept. 3-án. <http://www.refteologia.sk/TF2016-2.pdf> Megtekintve 2017. ápr. 22-én. Enyedi Irén 1945 szeptemberében felvételt kért a Budapesti Teológiai Akadémiára, lásd Ráday Levéltár, 1945/1681 sz. alatt iktatott kérvény. Forrás: www.radayleveltar.hu/A1b1945. A Teológiai Akadémiára való beiratkozása alkalmával 1945. szept. 3-án bejegyezték a születése évét: Gyula, 1927. okt. 5., lásd a világhálón, megtekintés: 2017. ápr. 22-én: http://www.kre.hu/htk/images/doc/HTK_1855-1955_kozott_beiratkozott_hallgatok_nevsora.pdf. Ladányi Sándortól megtudhatjuk, hogy Gyulán érettségizett 1945-ben, lásd: Ladányi Sándor: A hollandiai neo-kálvinizmus („kuyperianizmus”) hatása a magyarországi református egyházban. Magyar diákok az Amszterdami Szabad Egyetemen. Egyetemi jegyzet. A Károli Gáspár Református Egyetem Idegen nyelvű lektorátusa Kiadása. /Sine loco et anno. Budapest, 1998./ p.63.

1950-1951. Kövy Attila. ¹⁷¹Jelenleg tanár Harderwijkben. Testvére a pápai gyűjtemények igazgatója. Teológus társam volt. (Nr.1526. A ThUK lajstromának p.150 szerint Kövy Attila Sándor 1924-ben született, 1950. október 16-án iratkozott be, magyarországi, Kampenből való eltávozásának a dátuma ismeretlen. Szerzők jelzik, hogy nincs tudomásuk arról, hogy lelkészi pályán helyezkedett volna el.)

1950-1955. Komjáthy Aladár. ¹⁷² Amerikában lelkész. Most jelent meg itthon a „Kitántorgott egyház” c. könyve. (Nr.1527. A ThUK lajstromának p.150 szerint 1931-ben született, 1950. október 31-én iratkozott be, magyarországi, Kampenből való eltávozásának a dátuma: 1955 májusa. Szerzők jelzik, hogy nincs tudomásuk arról, hogy lelkészi pályán helyezkedett volna el.)

1951-1952. Záborszky Gyula. ¹⁷³ Két év után otthagyta a teológiát. Hollandiában él. (Nr.1540. A ThUK lajstromának p.150 szerint Záborszky Gyula János 1933-ban született, 1951. szeptember 28-án iratkozott be, magyarországi, Kampenből való eltávozásának a dátuma ismeretlen. Szerzők jelzik, hogy nincs tudomásuk arról, hogy lelkészi pályán helyezkedett volna el.) ¹⁷⁴

1954-1955. Paksy János. ¹⁷⁵ Hollandiában lelkipásztor. (Nr. 1590. A ThUK lajstromának p. 153 szerint Paksy János 1929-ben született, 1954. október 12-én iratkozott be, távozott Kampenből 1964 szeptemberében, lelkészi pályát választott. Feltűnő, hogy szerzők nem írnak semmit a származási helyéről ¹⁷⁶.) Ezen huszonhat teológus közül Fejes Sándor 1950-ben Debrecenben, Komjáthy Aladár 1962-ben Princetonban szerzett teológiai doktori címet ¹⁷⁷, míg 1990-ben teológiai díszdoktori címet adományoz-

¹⁷¹ Kövy Attila Sándor (Alexander) 1924. jún. 21-én született Losoncon. Édesapja Kövy Árpád losonci református lelkész, teológiai tanár és újságíró volt. Életútját kutatva, szép harderwijki iskolai emlékekkel találkoztunk, amelyet egyik volt diákja jegyzett fel a történelmet oktató tanárról. A holland nyelvű közlés helye a világhálón, megtekintve 2017. ápr. 3-án: http://herinneringenaanharderwijk.blogspot.nl/2013_09_01_archive.html. Kövy Attila 79 éves korában hunyt el Harderwijkben, 2004. jan. 2-án. Nyughelye: Begraafplaats Elzenhof, Walstein 99-101, 3848 AP Harderwijk.

¹⁷² Komjáthy Aladár 1931. febr. 24-én született Ózd városában. Magyarországról való távozását követően az innsbrucki egyetemre iratkozott be és 1950 októberében már kampeni diák. Amerikában folytatta tanulmányait, 1962-ben Princetonban teológiai doktor lett. A Passaic-i magyar református gyülekezet lelkésze, majd 1968 és 1989 között Kanadában a montreali magyar református egyházközségben szolgált. Az adatok letöltése 2017. ápr. 24-én: <http://mek.oszk.hu/04000/04038/html/k.htm>. Komjáthy Aladár 1993 és 1998 között a Pittsburgh-i magyar református egyházközségnek volt a lelkésze. Meghalt Pittsburgh, USA, 1998. február 6-án. Komjáthy közismert műve: A kitántorgott egyház. Református Zsinati Iroda, Budapest, 1984. (Jelenleg még nem ismerjük az Amerikába való távozásának az időpontját. Mint Kampen ösztöndíjasa, ott tartózkodik 1953-ban is, ahol a dr. Harsányi András által Amerikában szerkesztett „Jöjjetek, a Harangszó csatlakozásával a Szórványban Élő Magyar Református Egyház Lapja” című újságnak a hollandiai terjesztését is végzi. Forrás a világhálón, megtekintve 2016. dec. 19-én: <http://www.epa.hu/00900/00935/00039/pdf/00039.pdf>)

¹⁷³ Paksy János nyugalmazott lelkipásztor (Aerdenhout) 2017. ápr. 18-i szóbeli közlése alapján: Záborszky Gyula nem más, mint Záborszky János egykori utrechti bernardista peregrinusnak (1925-1927), református lelkésznek a fia. Betegség miatt szakította félbe a tanulmányait, de mégis befejezte a teológiai tanulmányait. Záborszky Gyula annak idején tudósítást közölt a Hollandiai Diák Szanatórium tanulási lehetőségeiről, könyvtáráról, a beteg diákokat tanító professzorokról. Lásd Gy. Záborszky: Larens Universiteit. In: Almanak „Fides quaerit intellectum.” 63-e jaargang, J.H. Kok, Kampen, 1955, p.76-77.

¹⁷⁴ A világhálón olvasható jegyzőkönyvi fejléc szerint egy „Záborszky” nevű személy 1957. jan. 8-án még részt vett az ausztriai „Jöjjetek” c. újság hollandiai átvételét, szerkesztését és kiadását eldöntő gyűlésen, Végh József és Tüski István társaságában. Utólag úgy gondoljuk, hogy az apáról lehet szó: http://www.vijfeeuwenmigratie.nl/sites/default/files/bronnen/1455_76.pdf Megtekintve 2017. ápr. 18-án. A „Jöjjetek” összesen 15 évfolyamot ért meg, több ezres példányban jelent meg, az 1962. nov.-dec. számmal szűnt meg a kiadása.

¹⁷⁵ <http://www.dominees.nl/search.php?sr=g&id=12490> Classis: * Zeeuws-Vlaanderen Provincie: Zeeland - ds. J. Paksy (Janos) 28-03-1965 kandidat Kampen 29-02-1984 g.v. Oostburg predikant bijzondere werkzaamheden Ds. J. Paksy (g.v. ziekenhuis) 01-03-1984 Oostburg 30-06-1990 emeritus.

¹⁷⁶ Paksy János nyugalmazott lelkipásztor (Aerdenhout) 2017. ápr. 18-i szóbeli közlése alapján: született 1929. május 28-án Budapesten.

¹⁷⁷ Komjáthy Aladár disszertációjának egyetlen példányát sem találtuk Európában. A Princetoni Egyetem teológiai könyvtárának katalógusában a következő leírást találtuk és erről másolatot kértünk. Tehát: Komjáthy, Aladár. The

tak Imre Ernőnek. A huszonhat teológus életműve és szolgálata szervesen épült bele a magyar református egyház életébe és a holland magyar kapcsolatok ápolása rendjén továbbra is fáklyavivők maradtak. Javarészüket a hivatalos ateista ideológia miatt hátrányos megkülönböztetésben részesült, történeteik még összegyűjtésre várnak. Gaál Miklós vagy Imre Ernő története azt is bizonyítja, hogy az általuk képviselt teológiai gondolkozást otthon elutasították: Gaál Miklós disszertációi anyagát a debreceni szisztematikus Török István azzal a megjegyzéssel, hogy ő fiatal professzor és nem ért a témához, nem vállalta. Victor János pedig Imre Ernőnek azt mondta, hogy ő a gereformeerd fogantatású teológiát elutasítja.¹⁷⁸ A Kuyper tanításához köthető teológiai irányvonalról csak a kommunizmus uralmának a vége felé lehetett emlékezni Magyarországon, és akkor is csak sajnálkozva, mint a történelmi kálvinizmus Magyarországon gyökereit nem eresztő eszmeiségéről.

III Huszonöt évnyi szünet után tárulni kezdett a vaskapu, erről szól az alábbi névsor

1979-1982 Kocsev Miklós. (Nr. 2529 - a ThUK p.182-183 szerint az 1953-ban született, magyarországi Kocsev Miklós 1979. augusztus 23. után iratkozott be, és 1982 szeptemberében távozott.¹⁷⁹)

1981-1982 Kiss András. (Nr. 2708 - a ThUK p.189 szerint Kiss András 1958-ban született, 1981. szept. 1-e után iratkozott be és 1982-ben távozott. Megjegyzik, hogy 1991. szept. 1-én ismét beiratkozik.)

1981-1982 Majsai Tamás (Nr. 2709 - a ThUK p.189 szerint a magyarországi Majsai Tamás 1955-ben született, 1981. szept. 1. után iratkozott be és 1982 szeptemberében távozott.)

1981-1982 Majsai-Hideg Tünde. (Nr. 2710 - a ThUK p.189 szerint a magyarországi Majsai Hideg Tünde 1955-ben született, 1981. szept. 1. után iratkozott be és 1982 szeptemberében távozott.)

1982-1983 Török Zoltán (Nr. 2783 – a ThUK p. 191 szerint a magyarországi Török Zoltán 1945-ben született, beiratkozott 1982. szept. 27-én, távozott 1983 szeptemberében.)

1982-1983 Ablonczy Kálmán. (Nr. 2784 – a ThUK p. 191 szerint a magyarországi Ablonczy Kálmán 1956-ban született, beiratkozott 1982. szept. 27-én, távozott 1983 szeptemberében.)

1983-1984 Gilicze András Sándor. (Nr. 2839 – a ThUK p. 193 szerint a magyarországi Gilicze András Sándor 1948-ban született, beiratkozott 1983. okt. 3-án, távozott 1984 szeptemberében.¹⁸⁰)

1984-1985 Victor István. (Nr.2912 – a ThUK p. 195 szerint a magyarországi Victor István 1957-ben született, beiratkozott 1984. okt. 1-én, távozott 1985 folyamán.)

1985-1989 Kun Mária. (Nr.2971 –ThUK p.197. szerint a magyarországi Kun Mária 1958-ban született, beiratkozott 1985 szept.24-én, távozott 1989 júniusában.¹⁸¹)

Hungarian Reformed Church in America : an effort to preserve a denominational heritage. Alumni collection. Publisher: Princeton, N.J., 1962. Subjects: Hungarian Reformed Church in America. Princeton Theological Seminary--Theses--Th.D. Description:i, 332 leaves; 29 cm. Notes: Typescript. Thesis (Th.D.). Princeton Theological Seminary. Selected bibliography: leaves [320]-332.

¹⁷⁸ Bizonyára a Hepp professzorral keletkezett összetűzésének a keserősége okozta ezt a hozzáállását.

¹⁷⁹ Kocsev Miklós a magyarországi Cece községben született 1953. november 23-án, a Budapesti Teológiai Akadémia hallgatója 1973-1978 között. PhD fokozatot szerez 2003-ban a Debreceni Református Hittudományi Egyetemen, disszertációja: Ezredvégi színek. Impulzusok a holland református gyakorlati teológiából, L'Harmattan, 2006. Habilitál a Károli Gáspár Református Egyetemen, Budapest, 2007-ben. 2001-től a Pápai Református Teológiai Akadémia tanszékén tevékenykedik. Tanszékvezető a Selye János Egyetem Református Teológia Fakultásán Komáromban, a gyakorlati teológiai tanszéken oktat 2009-től. Egyetemi tanár a KGRE-en 2014-től. A Magyarországi Református Egyház Doktorok Kollégiumának szekcióvezetője. Jelenleg a KGRE Hittudományi Karának dékánja (szerk.megj.). Lelkészi szolgálatait: 1978-1979 segédlelkész Dég-Középbogárd gyülekezetekben; 1982-1988 parókus lelkész Nagyatádon; 1989-2009 lelkész Balatonszárszón.

¹⁸⁰ Szentesi lelkipásztor 1987-től, amikor lelkipásztor édesapja nyugalomba vonult.

¹⁸¹ Kun Mária 1958. február 23-án született Kunmadarason. Budapesten az 1977-1982 közötti évekbe a Református Teológiai Akadémia hallgatója. Doctoraal, vagyis sikeres Theol. Mag. vizsgára áll 1989-ben Kampenben, teológiai doktorátust szerez Debrecenben 1998. ápr. 28-án. Lelkesszé szentelik 1987. nov. 27-én. Gyülekezeti munka: 1982. okt. 1. helyettes lelkész, Harkány. 1983. ápr. 1. helyettes lelkész, Bisse-Garé-Turony-Csarnóta. 1986. jun. 15. beosztott lelkész, Gara-Vaskút-Csátalja. Parokus lelkész Üllő gyülekezetében 1993-tól. Tanítás: 1992-1993 között a nagykőrösi Tanítóképző Főiskola keretében oktat bibliaismeretet a levelező diákonusképzőn.

1985-1986 Ablonczy Margit. (Nr.2973 – a ThUK p. 197 szerint a magyarországi Ablonczy Margit 1960-ban született, beiratkozott 1985. okt. 2-án, távozott 1986 szeptemberében.)

1985-1986 Takaró András. (Nr.2974 – a ThUK p. 197 szerint a magyarországi Takaró András 1960-ban született, beiratkozott 1985. okt. 2-án, távozott 1986 szeptemberében.)

1987-1988 Makatura József. (Nr.3061 – a ThUK p. 200 szerint a magyarországi Makatura József 1950-ben született, beiratkozott 1987. november 23-án, távozott 1988 augusztusában.)

1989- Feinkuchen Henric. (Nr.3111 – a ThUK p. 202 szerint az erdélyi Feinkuchen Henric 1927-ben született Romániában, beiratkozott 1989. jan. 24-én, távozott 1989 augusztusában.)

1990-1991 Bodó Sára. (Nr.3152 – a ThUK p. 204 szerint a magyarországi Bodó Sára 1959-ben született, érkezett 1990. október 18-án, távozott 1991 augusztusában.)¹⁸²

1991-1992 Lator Viski Elemér. (Nr. 3198 – a ThUK p.206 szerint a magyarországi Lator Viski Elemér 1965-ben született, beiratkozott 1991. szeptember 30-án, távozott 1992 folyamán.)

1992-1994 Kállay Dezső. (Nr. 3206 – a ThUK p.206 szerint az erdélyi Kállay Dezső 1959-ben született Romániában, beiratkozott 1992. szeptember 1-én, távozott 1994 júniusában.)¹⁸³

1992-1994 Kállay-Török Enikő.¹⁸⁴(Nr. 3211 – a ThUK p.206 szerint az erdélyi Kállay-Török Enikő 1964-ben született Romániában, beiratkozott 1992. szeptember 1-én, távozott 1994 folyamán.)

1992- Édes Tünde. (Nr. 3226 – a ThUK p.207 szerint a magyarországi Édes Tünde 1951-ben született. Beiratkozott 1992. okt. 19-én. Távozott 1992 vagy 1993 folyamán?)¹⁸⁵

1994-Van der Wilden-Bihari Beata. (Nr. 3330– a ThUK p.210 szerint a magyarországi Bihari Beata 1971-ben született, 1994. márc. 1-én iratkozott be a Kampeni Teológiára.)¹⁸⁶

Kocsev Miklós 1979-es beiratkozásától számítva, 16 magyarországi teológus tanult Kampenben 1994-ig, lezárt életművekről még nem beszélhetünk, adataik összegyűjtése szükségeltetik. Közülük doktori vizsgát tett Debrecenben Kocsev Miklós, Kún Mária, Bodó Sára, akik az évek folyamán a pápai, komáromi, budapesti, debreceni és kolozsvári teológiai fakultásokon oktatnak. Levezetés által elkezdjük az 1994 után beiratkozottak adatainak az összegyűjtését, amelyhez olvasóink segítségét is kérjük.¹⁸⁷

IV. Néhány következtetés a származási helyről való adatok részleges ismeretének a tükrében

Összegezve: Istennek legyen hála érte, hogy 1923 és 1954 között huszonhat magyar diák tanulhatott Kampenben, 1979 és 1994 között pedig tizenkilenc vagy húsz. (Az amsterdami Vrije Universiteit keretében 1921 és 1951 között 30 magyar diák tanult, azután pedig ott is beállt a „nagyzünet”).¹⁸⁸ A

Főiskolai docens Nagykörösön 2011-től. A kolozsvári Babes-Bolyai Tudományegyetem adjunktusa 1999-től a Református Tanítóképző Fakultáson.

¹⁸² Bodó Sára 2001-ben PhD fokozatot szerez Debrecenben.

¹⁸³ Kállay Dezső Fugyvásárhelyen született 1959. márc. 30-án. Kampenben promovál 2004. nov. 26-án az újszövetségi főszak területén. Disszertációja: Doop en nieuw leven. Een exegetische studie van Romeinen 6,1-11. A doktori dolgozatot a THUK jóváhagyásával a Drukkerij van den Berg - Kampen jelentette meg könyv formában. Promotora: Prof. dr. C.J. den Heyer. Copromotor: dr. R. Roukema. Szakreferens: dr. A. van de Beek. A kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet rektorává választják 2016. február 29-én.

¹⁸⁴ Kállay-Török Enikő és Kállay Dezső házasságkötésének a dátuma 1984. márc. 4. Kampenben katekétikai-pedagógiai tanulmányokat folytatott. Férjével együtt felsőfokú holland nyelvdiplomát szereztek: „Nederlands als tweede taal.”

¹⁸⁵ Pontatlanság vagy nyomdahiba miatt a 207. oldalon szereplő 30 név mögött nem áll ott a távozás időpontja.

¹⁸⁶ Pontatlanság miatt a 210. oldalon szereplő harminc név mögött sehol sem nem áll ott a távozás időpontja.

¹⁸⁷ Dr. Kállay Dezsőnek köszönöm szíves segítségét a 2017. ápr. 28-án kelt levelében közöltekért. Eszerint a kampeni Oudestraat intézményében tanult 2002-ben Dénes Előd és Katinka lelkészpár, akiknek 2017-ben Marosvásárhelyen van a szolgálati helye. Őket követte Orbán Lajos és Judit szintén erdélyi lelkészpár. Ezidőtájt tanult Kampenben a magyarországi Matyó Lajos.

¹⁸⁸ A kutatás fellendítése és az elérhetőség érdekében e helyen is közöljük az általunk már publikált névsort: 1921-1922 Csekey Sándor; 1922-1923 Ferenczy Károly; 1923-1924 Horváth László és Kováts Zoltán; 1924-25 Nagy János (Losonc, Csehszlovákia), Jakos Lajos; 1925-1926, Komlósi Ernő; 1926-1927 Lencz Géza Sándor; 1927-

két kampeni dátum közötti, a magyar peregrináció szempontjából „üresjáratú” huszonöt év a Paksy János 1954-es beiratkozási dátumával kezdődik, ő az 1590-ik diák az Egyetem összesített lajstromában. Kocsev Miklós 2529-es beiratkozási számáig pedig közel ezer teológus fordult meg Kampenben 1954 és 1979 között, de egyetlen magyar diák sem volt a soraikban. Az 1994 és 2012 közötti adatokhoz a levéltári rendezés miatt jelenleg nem lehet hozzáférni, ezért a közeljövőben a jakabi feltétel alatt további figyelmet szentelünk a teljes névsor közlésére, hiszen az atyáink nemzedéke közül már csak az Aerdenhout (Hollandia) városában lakozó Paksy János van életben és Záborszky Gyula, aki Zaltbommelben él. Kortársaink közül pedig 2017-ben máris eltávozott az egyik kolozsvári „kampeni”, dr. Tunyogi Lehel lelkipásztor, tudományos kutató.¹⁸⁹

Németek Kampenben

Az 1854 és 1994 közötti időszakban Németországból érkezett a legtöbb külföldi diák, összesen 77-en. (Különben a száz esztendő alatt Kampenbe beiratkozott 3333 diák közül, természetesen a magyarokat is beleértve, 219 volt a külföldi diákok száma.) Különös testvéri kapcsolatot ápoltak az úgynevezett „Altreformierte Kirche”¹⁹⁰ tanintézményével, az Emdenben székelő „Teológiai Iskola” tanáiraival. A kelet-frízlandi és a Bentheim-grófságbéli német diákok számára egy amerikai testvér egy húsz ezer dolláros alapítványt tett 1922-ben (Timmermannsfonds), amelyet a professzorok kezeltek, és amelynek a kamataiból főleg az „Altreformierte Kirche” által küldött diákoknak adta segínyt kosztra és szállásra. Létezett továbbá egy 1934-es, évi fél perselypénznyi adomány is a magyar és a német diákok számára, de erre jelenleg nincsen rálátásunk.¹⁹¹ A második világháborút követően megcsappant a né-

1928 Németh B. Mihály és Pap Ferenc; 1928-29 Sebestyén Pál; 1929-1930 Peti Zoltán és Nyáry Pál; 1932-1933 Joó Sándor és Antal Gyula; 1933-1934 Tóth Endre; 1934-1935 Göbolyös László; 1935-1936 Hörömpő Gergely; 1936-1937 Kara Pál; 1938-1939 Sárközy László, Gilicze László és Pethe Kálmán; 1939-1940 Kulifay Gyula; 1947-1948 Hideg Lóránt, Kovács Ilona és Végh József; 1948-1949 Tóth Péter; 1949-1950 Enyedi Irén és Tóth Miklós; 1950-1951 Jakos Erzsébet. Lásd Ladányi Sándor: A hollandiai neo-kálvinizmus („kuyperianizmus”) hatása a magyarországi református egyházban. Magyar diákok az Amszterdami Szabad Egyetemen. Egyetemi jegyzet. A Károli Gáspár Református Egyetem Idegen nyelvű lektorátusa. /Sine loco et anno. Budapest, 1998./ p. 58-60.

¹⁸⁹ Tunyogi Lehel Tibor, szül. 1969. január 21-én Kolozsváron, elhunyt: 2017. március 10-én Kolozsvárott. A kolozsvári Protestáns Teológiai Intézetben szerez lelkész oklevelet 1987-1992 között, első lelkészképesítő vizsgája 1992. júl. 4, jeles, 9,12-es érdemjeggyel. Második lelkészképesítő vizsgája 1993. szept. 30, szintén jeles, 9,26 eredménnyel. Ismeretes, hogy 1992-1993 folyamán a budapesti Center of Jewish Studies ösztöndíjasa, ezt követően pedig 1993-1994 folyamán Glasgow egyetemének a teológiai fakultásán ösztöndíjas a Church of Scotland jóvoltából. Kampenben 1999 óta többször is megfordult fél éves turnusokban. Doktori vizsgájának az időpontja: 2008. június 27. Doktori disszertációja az ószövetségi főszak területén: *The Life and Work of István Kecskemethy Csapó*. Kolozsvár, Exit, 2008. Doktori vizsgája alkalmával ez a hirdetés szerepelt a meghívón: „Lehel Tunyogi, reformed minister in the community of Magyarfodorháza (RO) has taken his doctor’s degree in Kampen, the Netherlands (Theologische Universiteit Kampen – ThUK, Oudestraat 6) on the 6th of June 2008. His thesis entitled “The Life and Work of István Kecskemethy Csapó” has been elaborated under the guidance of Dr. C. Houtman (ThUK) 1 as main promoter and of D. Dr. Zsolt Geréb (Protestant Theological Institute Cluj – RO). His opponents were Dr. János Hermán Mostert (Church History, RO), Dr. Sándor Enghy (Prof. of OT, Reformed Theological Academy in Sárospatak), Dr. Ferenc Postma (Prof. of OT, Vrije Universiteit Amsterdam), Riemer Roukema (Prof. of NT, ThUK), Jan-Wim Wesselius, (lecturer in Semitics, ThUK), Gert van Klinken (Prof. of Church History, ThUK), Klaas Spronk (Prof. of OT, ThUK).

¹⁹⁰ Fontos tudni, hogy 1923 óta a németországi „Altreformierte Kirche” nemcsak a teológiai utánpótlás szempontjából, hanem szervezetiileg is egy fontos lépést tett, betagozódtak a Gereformeerde Kerken in Nederland egyházának a kötelékébe.

¹⁹¹ Lásd Berthold Bloemendal: “Nederlanders” of “Duitsers”? Uit Duitsland afkomstige studenten theologie aan de Boven Nieuwstraat/Oudestraat te Kampen tussen 1854 en 1994. Masterthesis Nieuwste Kerkgeschiedenis Protestantse Theologische Universiteit, locatie Kampen. November, 2011, p. 7. Letöltve 2017. ápr. 26-án https://www.hdc.vu.nl/Images/Scriptie_Berthold_Bloemendal_tcm215-386749.pdf

metországi diákok száma, Kelet-Németországgal (DDR) pedig csak 1973-ban létesített diplomáciai kapcsolatot Hollandia. Mindenesre 1947-ben, szigorú útlevél szabályok közepette, 1947-ben már két németországi diák jelentkezik Kampenben. A legelső női német hallgató Everdine Jenni Baarlink 1981-ben iratkozik be, míg a kampeni teológiai főiskola legelső női hallgatója a magyar Enyedi Irén volt 1947-ben. Miután 1987-ben az új országos egyetemi törvény alapján a Kampeni Főiskola megszerezte a „ius promovendi” lehetőségét, a német származású diákok eldönthették, hogy holland vagy német nyelven nyújthassák be a disszertációikat.

Ukránok Kampenben

Holland szerzők által csoportosított névsorokban gyakran ott szerepel két, u.n. ukrán teológus neve, akik szintén Kampenben tanultak két esztendeig. Slobodan Vasili, aki 1909. szept. 5-én született Kniaz helységben, M. Aalders szerint úgy szerepel, mint lengyel, pedig valójában egy népi ukrán, aki Pansow városában végezte el a gimnáziumot és miután 1937. jan. 9-e és 1939 szeptembere között Kampenben volt ösztöndíjas, ahol propedeuse vizsgára állott 1939. márc. 21-én. A kampeni névsorban az 1245 sorszám alatti Slobodan Vasili ezt követően a Vrije Universiteitre iratkozott be. Borowski Michael ukrán (vagy ruszin?) származású diák, akit az 1246-os szám alatt tartanak nyilván a kampeni lajstromban, az Aalders jegyzéke szerint, teljes végzettséget igazoló, az úgynevezett kandidátusi vizsga birtokában 1944-júliusában távozik Kampenből, ahova 1937. szept. 11-én iratkozott be, és Kövy Attilának köszönhetően tudjuk, hogy Detroit ukrán református gyülekezetének lett a lelkipásztora. Bizonyára mások is szívesen olvasnának az ukrán református gyülekezetek keletkezésének a történetéről, jelenleg csupán annyit tudva, hogy nemcsak Amerikában, hanem Belgium bányavidékein is voltak gyülekezeteik a múlt század közepén. A két ukrán teológus kampeni jelenléte és felkarolása annak a bizonyítéka, hogy a hollandiai református egyházak nemcsak a magyar diákokat támogatták előszeretettel. Az eddig közölt névsor alapján elcsodálkozhatunk azon, hogy nem csak Németországban, hanem Dél-Afrikától kezdve Indonéziáig és Amerikáig milyen jó híre volt a kampeni lelkészképzésnek, annyira, hogy sokszor még az ösztöndíjaktól függetlenül is érkeztek ide hallgatók.

A felvidéki református egyház kampeni kapcsolatai (1923-2012)

Felvidéknek különösen fontos volt a kampeni kapcsolat, hiszen a Losonczy Teológián beindított saját lelkészképző intézetük felállításáig itt jelentős szellemi támogatásra leltek az akadémiai lelkipásztorok képzése révén. Galambos Zoltán szolgálata az 1922-ben alapított „Hongaarsche Heraut” szerkesztőségében fölöttébb hasznos volt a csehszlovákiai egyházi állapotok iránti figyelem felkeltésére. A holland egyházi személyek felvidéki látogatásai szintén hozzájárultak a Gereformeerde Kerken ösztöndíj bizottságának a vélemény-formálásához. Míg a Vrije Universiteit hallgatóinak a sorában Nagy János az első és egyetlen beiratkozó (1924 nov.10), aki az immáron Csehszlovákiává vált szülőföldjére tér haza szolgálni,¹⁹²addig 1923-tól Kampenben ötön tanulhattak a második világháború kitöréséig és valamilyen hazatértek. Antal Gyula, Szabó Zsigmond, Keresztúri László, Szakáll János és Kossár András lelkipásztorokról van szó. (Megjegyezzük, hogy Antal Gyula nevét a kampeni albumban nem örökölték meg, és ezért különösen fontos számunkra az egykori kampeni diákok emlékfüzete, amelynek a jelenlegi lelőhelyéről nincs tudomásunk.)

Mellbevágó, hogy a Kossár András 1940-es kampeni beiratkozását követően hatvan évig nem tanult felvidéki teológus Hollandiában 2000-ig. Azután hárman is nyertek ösztöndíjat¹⁹³, de nem az általunk tárgyalt, az Oudestraaton székelő intézmény részéről, hanem Utrechtben és a kampeni

¹⁹² Nagy János születési adata M. Aalders jegyzete alapján: Losonc, 1905. szept. 21.

¹⁹³ Dr. Somogyi Alfréd egyháztörténész szíves közlése a 2017. ápr. 24-iki levelében: „Molnár István, királyhelmeci lelkipásztor 2001-2002-ben Utrechtben tanult; Orémus Zoltán, kassai lelkipásztor, Abaúj-tornai esperes, 1992 októbertől és 1993 júniusa között Kampenben tanult a Broederweg intézményében. Demes Tibor, hardicsai lelkipásztor pedig 2006 szeptembere és 2007 júniusa között tanult Kampenben, majd 2008 nyarán is ott volt két hónapig,

Broederweg alatti teológiai egyetemen, ahol Demes Tibor doktorált. Csak remélni tudjuk, hogy az újabb felvidéki peregrinációs folyamat kezdetéről van szó, amely a jövőben – esetleg diákcserék révén is – kiteljesedhet.

Kampen – Kolozsvár (1925-2012)

Jelezzük, hogy egyelőre csak az Oudestraat intézményében megfordult erdélyiek jelenlétére tekintünk, abban a reményben, hogy az adatok birtokában a Broederweg alatt jelenleg is működő teológiai egyetemen megfordult magyar diákok névsorát is közölhetjük alkalmas időben. Ignác László¹⁹⁴ az egyetlen, aki a két világháború között Kampenben¹⁹⁵ (és Utrechtben) tanult és haza is tért Romániába. Adatainak az összegyűjtése¹⁹⁶ nem kevés nehézségbe ütközött az elhallgatás következtében, nagy hírnevű testvére, Ignác Rózsa miatt, akinek a neve és az irodalmi munkássága szálla volt a romániai fasizmus idején. Nyomtatásban közölt publikációiról nincs tudomásunk, a család közlése nyomán tudunk arról, hogy jogi doktorátust szerzett a Kolozsvári Ferenc József Tudományegyetemen 1940 és 1944 között. (Jóllehet a kampeni diákok közül Sípos Károly és Hatvani Lajos szilágysági illetve székelypöldi születésű volt, de ők nem erdélyi egyházkerületi megbízólevéllel érkeztek és nem is voltak lelkészek Romániában.)

végül 2011 szeptemberében doktorált a Broederweg alatti teológiai egyetemen, amelyet a Vrijgemaakt Gereformeerde Kerken tartanak fenn”. Demes Tibor disszertációjának a címe: Honour the widows! Identification of the honour toward the widows in 1Tim 5,3-16 (Az özvegyeket tiszteld! Az özvegyek iránt való tisztelet megállapítása az 1Tim 5,3-16-ban). Megvédésére 2011. június 30-án került sor. Opponensei prof. dr. P. R. van Houwelingen, prof. dr. E. A. de Boer és drs. C. J. Haak kampeni tanár voltak. Lásd „Kálvinista Szemle”, LXXXIII évf., 11. sz., Komárom, 2012 nov. p. 9. Letöltve 2017. ápr. 24-én:

www.reformata.sk/data/documents/2013/03/10/KSZ2012-november.pdf

¹⁹⁴ Nagy Bálint szilágyperecseni lelkésznek igen köszönjük Ignác László saját kezűleg kitöltött személyi táblázatának az adatait, amelyet 2017. ápr. 27-én juttatott el a címünkre. Eszerint ifj. Ignác László 1903. július 19-én született Kovásznán. Édesapja, Ignác László református esperes Dés városában született 1868. dec. 1-én, meghalt Fogarason 1927. okt. 17-én. Édesanyja Makkai Kornélia, aki református hitoktató volt Budapesten, Nagenyeden született 1875. júl. 22-én. Ifj. Ignác László feleségének a neve Petruska Klára tanítónő, aki 1912. júl. 20-án született, házasságkötésük ideje 1930. dec. 27. Lelkész feleségének atyja a róm. kath. vallású dr. Petruska Leo, szilágysomlyói járásbíró, aki 1873. jan. 15-én született, meghalt 1916. nov. 24-én. Lelkész feleségének az édesanyja, Telegdy Schönstein Klára 1887. jan. 23-án született Szilágysomlyón, vallása római katolikus. Ignác László és Petruska Klára házasságából született egyetlen gyermekük 1936. nov. 16-án Zilahon. Ifj. Ignác László főgimnáziumi érettségi bizonyítványának kelte: 1922. jún. 24., a Sepsiszentgyörgyi Református Kollégium végzettje. A kolozsvári Református Teológián abszolutoriumot szerez 1926. június 16-án, első lelkészképesítő bizonyítványának a kelte 1926. okt. 6., a második lelkészképesítő vizsgájának a dátuma 1927. okt. 5. Lelkeszi minőségben ifj. Ignác László a következő helyeken szolgált: segédlelkész Kispereg gyülekezetében 1924. dec. 1. és 1925. március. 31. között; segédlelkész Fogarason 1925. ápr. 1. és 1926. szept. 30. között; helyettes lelkész Brád egyházközségben 1926. okt. 1. és 1927. jún. 30. között; püspöki titkár Kolozsváron 1927. júl. 1. és 1928. okt. 31. között. Szilágyperecsenbe hívják meg 1928. október 17-én, és Szilágyperecsen lelkipásztora lesz 1928. november 1-i kezdettel. A jegyzőkönyvek tanúsága szerint hivatalosan 1941-ben fejezi be a szilágyperecseni lelkési szolgálatát. Utódjául Bibó Lajost (dr. Bibó Béla fia) választották lelkésznek, és az ő idejében újból elviszik az Ignác László idejében, 1936-ban felszentelt harangot, amelyről fénykép is maradt fenn. 1943-ban a község lakossága eléri a 2988 lelket.

¹⁹⁵ A Perecsenben őrzött lelkési adatlapjára saját kezűleg írta be, hogy 1925. szept. 27-én érkezett Kampenbe, ahonnan 1926. május 15-én távozott. Utrechti tanulmányainak kezdete 1926. okt. 1., Utrechtből való távozásának az ideje 1927. június 1.

¹⁹⁶ Dr. Makkai Ádám kérésünkre a következőket közölte 2017. ápr. 21-én kelt levelében, amelyet e helyen is hálással köszönünk: „Nagyapám Ignác László előzevegyült, első házasságából maradt fenn elsőszülött leánygyermek Ignác Iduska, akiből Barabás Mártonné lett, majd újból megnősült elvéve Makkai Kornéliát, akitől született Erzs, 1901-ben. Laci (ez a maga embere) született 1903-ban, majd anyám Ignác Rózsa, 1910. Tehát ifj. I.L. nak 2 testvére volt, idősebb Erzs és fiatalabb Rózsa”. Erzsinek a gyermekei: Ágnes és Borbála. Ignác Lászlóék egyetlen gyermeke, Klára, Szilágysomlyón él, dr. Veres István felesége. Dr. Zalatnay Istvánnak köszönöm tisztelettel a dr. Makkai Ádámmal való kapcsolatteremtést és Mike Zoltán szilágysomlyói lelkipásztornak a Veress Istvánék elérhetőségének a közlését.

Az 1989-es romániai fordulatig Kampenben csak egy romániai születésű személyt¹⁹⁷ találunk a beiratkozottak listáján. Kállay Dezső az első lelkipásztor¹⁹⁸, aki a vasfüggöny leomlását követően az Oudestraat kebelében akadémiai továbbképzésre iratkozik be 1992-ben, és doktorál is 2004-ben. Tunyogi Lehel aki melegföldvári¹⁹⁹, lelkészként 1999-ben Karel Deurloo professzor és Hermán M. János segítségével jut kampeni ösztöndíjhoz, szintén Kampenben doktorál 2008-ban. Nem kis jelentősége van annak, hogy két kampeni diák, Jan Evert Post-Hospers és Trijnie Plattje, akik 1972-ben illetve 1973-ban iratkoztak be Kampenbe, később Kolozsváron voltak cserediákok két évig, 1980 és 1982 között, ahol értékes dolgozatokat mutattak be. Jelenlétük a személyi kultusz azon időszakban, amikor a Ceausescu-rendszer totális támadást indított az egyházak és általában az egész ország lakossága ellen, hőtettnek számított, akárcsak a többi holland diák kolozsvári beiratkozása 1968-tól kezdve, amíg ezt a Hebe Kohlbrügge által kezdeményezett nagyszerű folyamatot a román hatóságok 1986-ban egyoldalúan megszüntették. A személyi autonómia és szuverénítás korlátozásával Romániában a vallásszabadságnak csak morzsái maradtak, és azért is fontos, hogy az 1989-es forradalmi eseményeket követően a helyreállítás szolgálatában ismét életre kelhettek a titokban is intenzíven ápolt és elszakíthatatlan testvéregyházi kötelékek úgy a hervormd, mint a gereformeerde vonalakon.

A Vrijgemaakt Gereformeerde Kerken (Broederweg) által fenntartott teológiai egyetemen is szép számmal tanultak és tanulnak erdélyi diákok²⁰⁰ és doktori fokozatot is többen szereztek.

A lelki ajándékok megosztásáért és adományok továbbításáért éppen az lehet a hálánk egyik kifejezése, hogy a rendelkezésünkre álló iratokból, még a hiányosságok ellenére is, olyan XX. századi

¹⁹⁷ Feinkuchen Henric, 1927-ben született Romániában. Fél évet töltött 1989-ben Kampenben, több adatot nem ismerünk.

¹⁹⁸ Dr. Kállay Dezsőnek e helyen is tisztelettel köszönjük az életrajzi adatainak a közlést: 1983. okt. 1. - 1986. ápr. 30. között Kolozsvár-Kerekdomb gyülekezetében segédlelkész, 1986. máj. 1. - 1989. márc. 31. Bonchida (Dési egyházmegye) rendes lelkipásztora, 1989. ápr. 1. - 2013. aug. 31. Magyarkiskapus, (Kalotaszegi egyházmegye) lelkésze, 2000. jan. 1-től a kolozsvári Teológia oktatója (párhuzamosan Kiskapussal 2003-ig), 2003-tól pedig teljes állású tanár a kolozsvári Protestáns Teológiai Intézetben.

¹⁹⁹ A dr. Bibza Gábor esperes által részünkre eljuttatott törzskönyvi lap adatai szerint, amelyeket e helyen is megköszönünk Tunyogi Lehel szolgálati állomáshelyei a következők voltak: Melegföldváron kinevezett segédlelkész 1992. szept. 1. és 1995. jan. 31. között, felszentelésének időpontja 1993. okt. 8. Megválasztott, rendes lelkész Melegföldváron 1995. febr. 1. és 2004. febr. 28. között; Esztényi rendes lelkész 2004. márc. 1. és 2006. nov. 30. között; Magyarfodorháza missziói lelkésze 2006. dec. 1. és 2016. jún. 30. között. Ettől kezdve, 2017. júl. 1-től, haláláig (2017. márc. 10.) a kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet tudományos kutatója. (Családi állapota: 2006. márc. 31-én kötött házasságot a Marosvásárhelyen 1971. május 17-én született Páll Virág Boróka református vallásánárral Gyermekük: Lehel, szül. 2006 és Zselyke, szül. 2012.)

²⁰⁰ Adataink hiányosak, hivatalosan közölt névsorral még nem találkoztunk. Kállay Miklós Csaba lelkipásztornak és öccsének, Kállay Dezső rektornak, valamint Pap Gézáé Regéczy Mártának e tekintetben is köszönöm az írásbeli közlését. Orémus Zoltán, kassai lelkipásztor, Abaúj-tornai esperes, 1992 októbertől és 1993 júniusa között tanult Kampenben. Kelemen Attila inaktelki lelkész az 1993-1994-es tanévben volt öt hónapig kampeni tanulmányúton. Kállay Miklós Csaba és felesége, Kállay Miklós Tünde, mindketten Kolozsvárról, 1994-1995 folyamán tanultak Kampenben. Pap Géza és családja, Kolozsvár-Monostor (Pap Géza püspök később Kolozsváron doktorált Varga Pál dietenheimi lelkésszel egy időben, 2006. jan. 11-én). Pap Géza 1995-1996-os tanévben folytatott kampeni tanulmányokat. Ugyancsak az 1995-1996-os tanévben volt kampeni ösztöndíjas a debreceni Gonda László. Kampeni ösztöndíjas volt Balogh Csaba és felesége, Gyöngyi, és kiemeljük, hogy Balogh Csaba itt (Broederweg) doktorált az ösztöndíjas tudományok köréből 2009. szept. 11-én. Demes Tibor, hardicsai lelkipásztor (Szlovákia) pedig 2006 szeptembere és 2007 júniusa között tanult Kampenben, végül 2011 szeptemberében doktorált. Makkai Péter, Árkos, Háromszéki Eme; Kondor Endre, Biharvajda; Gede Csongor; Sógor Géza, Kulcsár Árpád és Papp György, aki Debrecenben promovált 2016. január 26-án. (Papp György disszertációjának a címe: Kálvin és Khrisztosz tomosz „párbeszéde” a szabad akaratról az Intitutióban. Témavezető professzor D.Dr. Gaál Botond). Felsorolásunk nem teljes, mások is tanultak még a Broederweg alatti Teológiai Egyetemen. Legutóbb, az 1916-1917-es tanévben a vámosgálfalvi Nagy Árpád és felesége, a szintén lelkipásztor Orsolya és két gyermekük voltak / vannak Kampenben. Nagy Árpád jeles eredménnyel szerzett mesteri fokozatot Kampenben 2017 júliusában az angol nyelven írott és megvédett dolgozatával, amelynek a címe: „Narrative youtwork as real involvement in the story of God. Seeking the way in christian education in the Transylvanian Reformed Church District. Kampen, 13 juli 2017. (broederweg 15.).

holland-magyar adatbázist hozunk létre, amelynek alapján kirajzolódik a gyülekezeti kapcsolatok térképe, az összetartozásunk történelmi mibenléte és tudományos-teológiai haszna.

Magyarországon a „régí gárda idején” komolyan vették és elősegítették a külföldön való tanulást

Kezünkbe került egy kimutatás, amelyhez e helyen nem is fűzünk további magyarázatot, de jellemző, hogy a peregrinus teológusok gondját a Konvent felkarolta és megbecsülték őket. Az alábbiakban idézzük a jegyzőkönyv szövegét: „Olvastatik az egyházkerületek jelentése az 1936/37. tanévben külföldi tanulmányúton volt teológusokról és segédlelkészekről.

A dunamelléki egyházkerület jelentése szerint a múlt iskolai évben külföldön tanult: Boldizsár Endre Halle, Dr. Czegléd Sándor Halle, Eötvös Ferenc Halle, Hörömpő Gergely Amsterdam, Joó Sándor Amsterdam, Kara Pál Amsterdam, Kecskeméthy László Sananselmo, Dr. Kiss Sándor Genf, Konkoly Iván Edinburg, Nagy Gyula Kassel (megszerezte a német KIE mozgalom titkári oklevelét), Tóth Kálmán New York (1937. október 17-én a szóbeli doktori szigorlatot letette), Parragh Dezső Princeton és Panyik Andor Philadelphia. *A dunamelléki egyházkerület* szerint komoly és reményteljes munkát végeztek a külföldön tanult ifjak. *A dunántúli egyházkerületből* külföldön tanultak: Bakcsy Erzsébet Strassburg, Nagy Gyula Strassburg, Körmendy Lajos Bécs, Pomóthy Dezső Kampen, Nádasdy Lajos Bécs. A pápai teológiai akadémiával összeköttetésben álltak s tanári irányításban részesültek. *A tiszáninneni egyházkerületből* külföldön tanultak: Bertha Zoltán Pittsburg, Erdélyi Dezső Halle, Harangi László Princeton, Hegedűs Imre Utrecht, Koncz Sándor Glasgow, Kódöböcz József Halle és Vatai László Belfast. Az egyházkerület véleménye szerint az ifjak erkölcsi komolyságukkal, példaadó viselkedésükkel becsületet szereztek magyar nemzetünknek. *A tiszántúli egyházkerület* köréből külföldön tanultak: Ács Mihály Bethel (gondos és részletes képet ad betheli munkájáról), Czegléd Károly Utrecht, Farkas Imre Halle, Gaál Miklós Kampen, Hadházy Sándor Elberfeld, Pákozdy László Utrecht (az utrechti egyetemen 1936. január 29-én letett teológiai doktori szóbeli szigorlata után teológiai doktori értekezésén dolgozott), Peleskey Károly Marburg, Szabó Gábor Halle, Szabó Szabolcs Halle. Lelkész-képző-intézeti igazgató betérjeszti az összes eredeti jelentéseket. A külföldön tanuló ifjak közvetlen hangú jelentésben számoltak be végzett munkájukról, terveikről és szándékaikról. Egyetemes konventünk az egyetemes tanügyi bizottság javaslatára fenti jelentéseket tudomásul veszi és felhívja az egyes teológiai főiskolákat, illetve a teológiai tanárok országos konferenciáját, hogy a külföldi tanulmányi évek minél eredményesebb felhasználása tárgyában tegyenek előterjesztést az egyetemes konvent 1939. évi ülésére.”²⁰¹ Természetesen megemlézték az akkor Kampenben tanuló Pomóthy Dezső és a Gaál Miklós, valamint a Hollandiában velük egy időben tanulmányozó hat magyar ifjú nevét is.

Eddigi kutatásunk alapján – egyelőre – a „régí kampeniek” közül csak Gaál Miklós, Imre Ernő és Paksy János részéről maradt fenn számottevő emlék a kampeni éveikről.

V. A kampeni teáskészlet, és Gaál Miklós hollandiai vonatkozású bibliográfiája.

Testimonium.

Néhai Gaál Miklós²⁰² esperes úr családjában féltve őrzik a hollandiai emléktárgyat. Ez az ajándék átvészelte az oroszjárást, Gaál Miklós könyvtárának a szinte teljes elpusztítását és a többszörös

²⁰¹ A külföldön tanuló magyar diákok számbavétele és a jelentés elhangzása 1938. április 28-án volt. A másolatot 2014 tavaszán készítettük a MORE Zsinati levéltárában, de a levéltári jelzet időközben elkallódott. A diákok tanulmányútjáról szóló jelentéseket, akkor, sajnos nem találtuk meg. Világhálón elérhető közlése, 2017. ápr. 29-én: https://library.hungaricana.hu/hu/view/ReformatusJegyzokonyvek_Konventi_1938/?pg=240&layout=s

²⁰² Családnevének használata kapcsán igazít el dr. Gaál Botond 2017. május 31-én kelt levele: „Édesapám családi neve helyesen: Gaál. Gimnazista korában a szülőfalujában elrontva adták ki az anyakönyvi kivonatát Gál névvel és ezt volt kénytelen használni egészen az 1940-es évek végéig. Az egész családja a Gaál nevet használta, a szülei is és a testvére is. Olykor ő is egyenesen használta, mígnem hivatalosan is visszakapta az eredeti Gaál nevet”.

fosztogatást. Az egykori, Kampenből 1938 nyarán hazatért régi diáknak a saját csészéje gyakran juttatta eszébe a kampeni kollégáit és a professzorait. Ilyenkor elbeszélte a gimnáziumi éveket²⁰³, azt a múltat, amikor sem Hollandiában, sem Magyarországon nem cenzúrázták a szellemi szabadságot, és senkit sem boldogítottak erőszakkal. Fiai, Miklós, Botond, Csongor és Gedeon áhítattal hallgatták a történeteket és nézegették a fényképeket, miközben arról is szó esett, hogy egyházilag valójában Hollandiában sem minden holland, ami fénylik. Gaál Miklósról a híres kampeni rektor is felfigyelt, szeretnék volna, hogyha hazatérte után doktorál. Kampenben gyorsan megtanult hollandul, ekkleziológiával foglalkozott, és Debrecenben tényleg doktorálni akart Vassady Bélánál, aki a témát ki is adta neki ekkleziológiából, a Jn 17 alapján: „Hogy mindnyájan egyek legyenek!” Ut omnes unum sint. Ezt elég jól kidolgozta, kézírata az egyház ökumencitásával zárul. Műve kéziratban maradt, rengeteg holland teológust idéz benne (Kuyper, Schilder, van Steen, Herman Bavinck és nyilván Kálvin még a sokat idézett reformátor). A dolgozat a háború alatt készült tintás tollal, de Vassady Béla közvetlen a háború végén elutazott Amerikába, nem is jött többé haza, professzorságáról is lemondott. Török István lett az utóda, ő pedig azt közölte Gaál Miklóssal, hogy ő ehhez a témához nem ért. Így soha nem tudott ledoktorálni. Egy kampeni évfolyamtársával tartotta a kapcsolatot, aki meghívta, és Gaál Miklós 1974 táján meg is látogatta Hollandiában. A tudomány fegyverét soha le nem tette, miközben folyt a szakadatlan szolgálat és a gyülekezetépítés, az „ahogy lehet” jelszavával. Szolgált a következő egyházközösségekben 1938-tól: Hajdúhadház 1938-1939, Nagykovács 1939-1942, Mezőkaszony 1942-1944 (itt hitoktató volt, ma ez a határ másik oldalán van Beregben), innen Vámosatyába választották lelkésznek és itt szolgált 1944-1952 között. Utána Nagydobos következett 1952-1956, Nagyecsed pedig 1956-1960 között. Mátészalka volt 1960-1988 között az utolsó szolgálati helye, az esperesi tisztséget is 1988-ig viselte. A „Reformátusok Lapjában” nem egyszer közölt beszámolókat, esperesként tisztelték a lelkésztársai. Kampen hatása főleg a prédikálásában és a rend szeretetében nyilvánult meg a pályája során. A beszédes kampeni teácsészét pedig bárki megnézheti Gaál Botond professzorék otthonában.

Dolgozatunk írásának végeztével váratlan segítséget kaptunk dr. Gaál Botond professzor úrtól: elküldte Édesapja fennmaradt munkásságának hollandiai vonatkozású jegyzékét, amelyet e helyen is hálásan köszönünk és alább változtatás nélkül csatoljuk. Következik Gaál Miklós néhány, a tárgyunkat érintő értékes publikációja²⁰⁴.

1. Gál Miklós: Kuyper Ábrahám. In: Közlöny. A debreceni református theológus Ifjúság lapja. LXVIII. évf. 4. sz. 1937. december hó. pp. 33.34. [Megjegyzés: Kuyper Ábrahám születésének 100. évfordulója volt 1937-ben.]
2. Gál Miklós: Az evangélium Szovjet-Oroszország határán. Alcím: A lengyelországi ukrán református egyház. In: Református Élet. IV. évf. 47. sz. 1937. november 20. p. 452. [Megjegyzés: Dr. F. Dresselhuis 1936-ban meglátogatta Lengyelország dél-keleti részén élő református (presbiteriánus) gyülekezeteket és erről írt egy részletes beszámolót „Het evangelie aan de grens van Sovjet-Rusland” címmel és ez megjelent Groningenben, 1937-ben. Ennek alapján született a magyar cikk.]
3. Gál Miklós: Hollandiai tükördarabok. Alcím szerint: Az Úr napjának sorompója; A mozgóperselyek; A dominee látogatása; Tisza István Hollandiában; „Huszonkét éves volt”. In: Református Élet, IV. évf. 23. sz. 1937. június 5. p. 236. [Megjegyzés: Egy holland tanár, Dr. J. Itjeshorst sokra értékelte a magyarországi reformációt. Akkor éppen Tisza Istvánnal, mint jelentős államférfivel foglalkozott, aki mélyen hívő református ember volt, nagyszalontai egyházmegyei gondnok és dunántúli egyházkerületi főgondnok. Nyilvánvalóan a Kuyper–Tisza párhuzam is szerepet játszott abban, hogy Tisza Istvánt megismerhették Hollandiában.]

²⁰³ Gaál Miklós a Kisvárdai Állami Reálgimnáziumba járt 1924 és 1932 között. 1932-ben érettségizett. Innen a Debreceni Magyar Királyi Tisza István Tudományegyetem Református Hittudományi Karára iratkozott be 1932-ben és 1936-ban abszolvált. D. Dr. Gaál Botond professzornak a szíves levélbeli közlése, 2017. ápr. 22-én.

²⁰⁴ Az írárok lelőhelye jelenleg a Tiszántúli Református Egyházkerület Levéltárában található.

4. Gál Miklós: Egyházi élet a Holland gereformeerdeknél és annak tanulságai. In: Lelkészegyesület, XXXI. évf. 8. sz. 1938. február 19. p. 62. [Megjegyzés: A cikk szép példát hoz a holland szigorú reformátusok életéből, a magyar reformátusok számára is követendőnek tartja a hitéletüket, külön kiemelve a konfirmáció komolyan vételét és az evangelizáció fontosságát.]

5. Miklós Gál: De Hongaarsche Gereformeerde kerken in Roemenie, Tsjencho–Slowakije en Joegoslavie. In: De Reformatie 18e Jaargang, No. 30. 22 April 1938. (Onder redactie van Prof. Dr. K. Schilder, Kampen) pp. 278-279.

Igazi nyereségnek tartjuk, hogy Gaál Miklósnak a Kampenből való távozása után elküldték a bizonyítványát vagyis egy úgynevezett „Testimoniumot”, amelyben hivatalosan igazolják, hogy nagy hűséggel és rendszeresen látogatta az általa felvett tárgyakról szóló előadásokat. Deo Volente, a közeljövőben egy szöveggyűjtemény keretében szeretnénk közölni a Gaál Miklósról fennmaradt fényképeket és igazolásokat valamint a holland tárgyú írásait.

VI. Kampen városkapui, magyar szemmel...

Egészen pontosan: a Paksy János szemével. Diákkori munkái közül az egyik linoleum metszet (Cellebroederspoort) bekerült az Egyetem 1957-es évkönyvébe, és más rajzait is szívesen közölték a kampeni ifjúsági kiadványokban. Tehetségének igazi gyöngyszemeit, a varázslatos belgiumi hidakat érdemes megtekinteni a lakásán.

Paksy János az egyetlen élő, kampeni öregdiák, aki 88 évesen is szívesen és pontosan emlékszik arra a tíz esztendőre, amit Kampenben töltött 1954 és 1964 között. Hangján érezni lehet, hogy elérzékenyül, amikor arról kérdezzük, hogy budapesti születési bizonyítvánnyal miképpen került a festői hanzavárosba. Ugyanis ausztriai tartozkodási iratokkal érkezett Kampenbe a családi példákat követve, hitbéli indításból és felebarátainak szolgálata céljával. Harsányi András tiszteletes készítette fel a konfirmációra Ilona nevű húgával együtt, édesapja pedig az ausztriai menekült magyarok gyülekezetének volt a presbitere. Linzben laktak, miután 1944 őszén édesapjukat, a Dunai Gözhajózási Társaság mérnök-tisztviselőjét arra kényszerítették, hogy állami érdekből a családjával együtt szálljon hajóra és az ország orosz megszállásának a veszélye miatt Ausztriában várjon a további utasításokra. Paksy János ekkor 16 éves volt és iskolát kellett választania. Tehetése alapján az iparművészeti középiskolába iratkozott be, majd Németországban megszerezte az állami diplomát. Miután Ilona férjhez ment Göndöcz Kálmán²⁰⁵ lelkipásztorhoz, aki Hollandiából érkezett (Münchenben eskette őket Tüski István lelkész), Paksy János a belső hangra hallgatva, teológiai tanulmányok végzéséhez kezd.

Amikor Paksy János és szerettei naponta látták és tapasztalták azt, hogy mivé váltak és milyen keserves sorsuk volt a magyar menekülteknek Ausztriában és Németországban, akkor, huszonöt éves korában elhatározta, hogy Isten után a Laernoes úr segítségével Kampenben készül fel a vigasztalás életfontosságú feladatára. (Ausztriában Gyenge Imre felsőöri református lelkipásztor környezetében találkozott a hollandiai G.M.J. Laernoes úrral, az Algemeen Kerkelijk Bureau igazgatójával, aki Kampenben segítette ösztöndíjhoz). Egy professzor családjánál kapott kosztot és szállást, ahol szinte, de az is lehet, hogy teljesen családtagnak tekintették. Rajzolási és festési tehetségét tudta ugyan kamatoztatni, de annál többet kellett foglalkoznia a klasszikus nyelvek tanulásával, hiszen a latin, görög és héber nyelv oktatásában alig vagy egyáltalán nem volt része. Teológus hallgatóként a nyarak nagy részét is Hollandiában töltötte, hogy az oda menekült magyaroknak segíthessen, tehát nem utazott „haza” Németországba.

²⁰⁵ Göndöcz Kálmán sárospataki teológia szénioraként érkezett Utrechtbe, talán már 1947-ben. Németországban a Szabad Európa Rádió munkatársa. Amikor 1978-ban a kanadai Calgary magyar református gyülekezetének lesz a lelkipásztora, a neve előtt ott találjuk a Dr., vagyis a doktori fokozat feltüntetését.

Egy korábbi interjú keretében arra a kérdésre, hogy mit hallott Kampenben az 1956-os forradalomról, ezt válaszolta: „Az 1955-ös év nyugodtan elment. 1956-ban, a forradalom évében én már másodéves diák voltam, jól beszéltem a holland nyelvet. Még ebben az évben kértek meg engem, nem csak az egyház, hanem az állam is, hogy menjek azokba a táborokba, ahol a magyar menekültek voltak. Kevés olyan Hollandiában élő magyar volt, aki beszélt a holland nyelvet. Sokan a menekültek közül tovább vándoroltak, de néhányan megmaradtak az országban. Azóta is több olyan magyar klub van, ahol összejárnak táncolni, enni-inni. Én velük nem nagyon tartottam a kapcsolatot, mert meg volt a munkám, a környezetem, ahol laktam, ott pedig nem volt a környéken senki, aki magyar lett volna. Csak az édesanyám volt mellettem, aki miatt még tudok magyarul beszélni, különben azt is elfelejtettem volna valószínűleg. Az akkor óbudai ismeretségeim mind elvesztek, az 56-os forradalom hatását a menekültek továbbították Hollandiába”.²⁰⁶ Paksy János már évek óta hollandiai lelkész volt, amikor megkérte a holland állampolgárságot. Édesanyja halála után, hatvan éves korában nősült meg, felesége irodalmi érdeklődésű holland asszony volt, számos nyelven beszélt.

Paksy János nagyra becsüli a kolozsvári teológia egyetemes szolgálatát, érdeklődése különben ma is a teológia és a művészet párhuzamos üzenetére, a szép, a jó és a szeretet eredetére, ezeknek a kifejezésére irányul. A régi nagyok közül, nyugdíjas lelkészként, immáron egyedül maradt és azt szeretné, hogy a könyveinek egy bizonyos része szálljon a Juhász István Alapítványra. Nékünk ajándékozta azt az 1960-as években készült utrechti fényképet, ahol magyar teológusok társaságában együtt látható Varga Sándorral, Szekeres Attilával, Tóth Miklóssal és Tüski Istvánnal. Féltve őrzött fényképeinek albumából még egy másolattal lepett meg, amely a Kövy Attila esküvőjén készült. A kampeni teológusok közül Kövy Attilát testvéreként és legjobb barátjaként tartotta számon. Elmerengtünk afölött, hogy Kampen városkapuinak eredeti metszetei ugyan még létezhetnek valahol, de kérdés, hogy akik birtokolják, tudják-e, hogy ki az alkotó művész? A nyolcvannyolc éves lelképásztort ez már nem is érdekli különösebben, de még mindenkit számon tart. Tartalmas és velős összefoglalását a Szekeres Attila doktórálásáról, teológiai felfogásáról és hirtelen haláláról rögzíteni kellett volna, de nem tettük, mert áhítatosan hallgattuk...

Kilencven felé, hazafelé nézve, a tavaly azt mondta: „Régen, a Habsburg birodalomban az volt a temetkezési szokás, hogy a testet ott hantolták el, ahol az illető meghalt. A szívet viszont az illetőhöz legközelebb álló, neki legkedvesebb helyre temették. Én a szívemet Magyarországra, Óbudára temettetem.”²⁰⁷

VII. Záborszky Gyulának holt hírért költötték....

Záborszky Gyula János, aki a mi kampeni névsorunkban szerepel (1951-1952), valójában anynyira magyarországi, mint Paksy János. Tény, hogy Magyarországon született, de a szülei 1948-ban vagy 1949-ben a kommunizmus elől Hollandiába menekültek.²⁰⁸ Az édesapja 1925-1927 között az utrechti egyetemen tanul, 1926-ban az SDG elnöke. Már 1923-ban kiadott önálló művet a „Holland-Magyar Könyvtár” sorozatban, címe: „Lehetséges-e a kálvinista politika?” Záborszky János Andor Ist-

²⁰⁶ 56 egy befogadó szemszögéből – interjú Paksy János teológussal.

<http://spontanti.hu/index.php/2016/10/23/56-egy-befogado-szemszoge-bol-interju-paksy-janos-teologussal/>

²⁰⁷ 56 egy befogadó szemszögéből – interjú Paksy János teológussal – im. A magyar forradalom menekültjei közötti munkájáról és a holland befogadásról így vall: „Én református teológusként a menekültek úgynevezett akklimatizálódásáért voltam „felelős”. Lényegében beszélgettem velük, meghallgattam őket. Sokat adtam, de annál többet kaptam (Szent Pált idézi). A holland állam nagyban támogatta a menekülteket. A táborok mindig jól felszerelték voltak élelmiszer, gyógyszer vagy orvosi ellátás szempontjából. Minden körülmény adott volt ahhoz, hogy a hozzánk érkezők egy otthonos környezetben érezhessék magukat. Hollandia egy spórolós ország. Ahol lehet, ott mindig spórolnak, de ilyen területen nem zsugoriskodnak. Ha valamit megspórolnak, azt szívesen adják a szegénynek”.

²⁰⁸ Paksy János szóbeli, és dr. Tóth Miklós szíves levélbeli közlését (2017. ápr. 28.) e helyen köszönöm.

ván Hollandiában házasodott, fríz feleségének a neve Feikjen Venema, vagy ahogy a magyarok nevezték: „Feike néni.”²⁰⁹ Magyarországi sorsukról alig tudunk valamit, azt is holland források alapján. Bizonyos, hogy 1927-1931 között budapesti segédlelkész, azután Medina (1931), 1933-ban pedig Paks református gyülekezetének a lelkipásztora és úgy tűnik, hogy 53 éves korában egyenesen onnan „jöttek”, vagyis menekültek Hollandiába, ahol Sneek városában segédlelkészi szolgálatot vállalt²¹⁰. Innen hívják meg 1950. aug. 1-én Bellingwolde gyülekezetébe, ahol 1955. nov. 30-ig szolgál.²¹¹ Ebben az időszakban (1950) iratkozik be az egyik gyermekük, Gyula János, a kampeni teológiára, és ha igaz, még 1955-ben is a teológiai főiskola keretében találjuk. (Záborszky Gyula János 16 éves korában jött Hollandiába a szüleiével, és kezdetben az egyik nagynénjénél lakott a gyors nyelvtanulás végett.)

Nehezen tudtuk elfogadni, hogy Záborszky Gyula János kampeni éveiről és a későbbi sorsáról senki sem tud biztosat. Többen is úgy vélték, hogy korán elhunyt, míg a tavalý, 2016-ban az újságok köszöntötték őt és a feleségét a hatvanadik házassági évfordulójuk alkalmával. Sorsa a Laren-beli tüdőszanatóriumtól kezdve úgy alakult, hogy megkérte az ápolónője kezét és 1956. jan. 16-án egybekeltek. Feleségének a neve: Hella Jansma. Pszichológiai asszisztensként dolgozott Utrechtben, közben tanárképzőt végzett, nyugdíjazásáig kézimunka tanár volt. Három fiúgyermekük, 11 unokájuk és 2 dédunokájuk volt 2016-ban. Zaltbommel-ben élnek.²¹²

Igazi meglepetésnek számított ez a „helyszínelés”, mert eddig is sejtettük az apa-fiú kapcsolatot a két Záborszky között, és a történetük nagyon emlékeztet a Jakos Lajosék sorsára, aki szintén Hollandiába jöttek a kommunista hatóságok zaklatása miatt. Záborszky János nemcsak a felesége, hanem diákkori foglalatosságai idején is a Sebestyén Jenő belső köréhez tartozott, így érthető az, hogy a „gereformeerd” vonalon kívánt szolgálni Hollandiában.

VII. Kövy Attila életei....

Közöttünk élt, barátunk volt, de annyira szerény, hogy szinte sohasem beszélt magáról. Szerencsések vagyunk, hogy Papp Vilmos „szóra bírhatta”, és javarészt az ő írásából ismerheti meg az olvasó azt, ami az ő szolgáló életéhez és a meneküléseihez tartozik: „háromszor állt kivégző osztag előtt”.²¹³ A következő adatokat máshonnan emeljük ki: leventeként tizenhat éves korában, 1945 elején hurcolták el Berlin védelmére, ahol halomra látta elhullani a honfitársait és azóta is örületnek bélyegzett meg minden

²⁰⁹ Elhunyt 1978. jan. 26-án. A 92 éves Tóth Miklós így őrzi emléküket: „Először Sneekben laktak, ahol 1950 nyarán meg is látogattam őket. Apja, aki paksi ref. lelkész volt, apámnak nagyon jó kollégája és barátja, 1949 novemberében jött ide, mert menekült a kommunistává váló Magyarországról. Kelet-Groningenben (Bellingwolde?) lett lelkész, ahol a presbitérium az életét pokollá tette. (Az egy hírhedt, mindent mindig jobban tudó presbitériumi hiper-kellemetlen geref. gyülekezet volt, amelyik sok lelkészt tett tönkre. Z.J. egy finom, intelligens és szeretetteljes ember volt, nem egy ilyen környezetbe való volt.) 1951/52-ben még vettem a számára egy könyvet, Christus ging Eboli voorbij. A bátyja vagy öccse, emlékezetem szerint László, de ebben nem vagyok biztos, a koopvaardijhez került, mint matróz. Egyszer, 1956 körül a bátyjával/öccsével találkoztam. Eljött hozzánk, Amszterdamba. Anyjával még egyszer véletlenül találkoztam egy egyházi összejövetelen. A fiú kedves, szimpátikus fiú volt. Azt hiszem, tbc-je volt. Nem tudtam, mi lett vele/velük.”

²¹⁰ A jelentésekben olykor megemlítik, hogy nem bírja eléggé a holland nyelvet. Feltűnő viszont, hogy a kisebbik társgyülekezetben sikeresen munkálkodik és végzi az ifjúsági munkát, míg a szocialista beállítottságú bellingwoldei vezetőséggel nézeteltérései támadnak és elbocsátják. Lásd:

<http://gereformeerdekerken.info/2016/09/03/de-evangelisatiearbeid-van-de-gereformeerde-kerk-te-nieuwe-schans/>, letöltve 2017. május 1-én.

²¹¹ A Gereformeerde Kerken megbízásából a magyarok között is végez lelkigondozói szolgálatot. Emlékeztések voltak az NCRV, a holland református rádió hilversumi adásainak a hétfő esti magyar biblia magyarázatai. De Bilt helységben hunyt el 78 éves korában 1972. jan. 21-én.

²¹² Diamanten bruidspaar. In: Nieuws Bommelerwaard, Nieuws Zaltbommel, Senioren. 16-01-2016. Letöltve 2016. aug. 29-én: <http://mooimaasdriel.nl/nieuws/7434/25103/diamanten-bruidspaar>

²¹³ Papp Vilmos: Negyvenegy prédikátor. XX. századi magyar „gályarab” prédikátorok. V. kötet. Felelős kiadó: Papp Vilmos. Budapest, 2011, p.131.

háborút. Évente egyszer, novemberben, az 1956-os magyar szabadságharcról tartott előadást az osztályaiban, és ilyenkor még püsszenést sem lehetett hallani a hősiesség küzdelem történetének a felelevenítésekor. Egy újságban megjelent interjú szerint halálos beteg volt, tüdőbajt kapott a háborúban. Tanárai támogatásával Magyarországról először svájci gyógykezelésre indult Davosba. Onnan azért érkezett Hollandiába, mert már lezárták a magyar határt. Kampenben 1950-től tanult tovább, majd történelem szakos tanári oklevelet szerzett és 1954-ben megnősült.²¹⁴ Három lányuk és egy fiuk született²¹⁵. 1958. szept. 2-án nyerte el a holland állampolgárságot. Harderwijkben éltek, az ottani gimnáziumban oktatott. Kövy Attila életművének a hollandiai méltatásával mi eddig nem találkoztunk, hiányoljuk a kortársai részéről. Kövy Attila publikációinak a sorából eddig csak három tételt sorolhatunk fel: De barakken van Hohensalza. Írta: Attila Kövy. Kampen, 1989, Uitgeverij Kok. A regény arról szól, hogy a második világháború utolsó évében a hadi pusztítások magyar menekültek seregét kényszerítik nyugatra. Kövy Attila: Bethlen Gábor és Hollandia. In Mikes_International_0106.pdf, 2006. 1-3.szám. Megtekintve 2017. ápr. 3-án. Kiváló tanulmány, eredeti okiratokat is felkutatott a hágai levéltárban. Kövy A.: Hongaarse immigratie na 1956. In: „Tijdschrift voor Geschiedenis”. 100 évf. (1987), p.446-459. Idézzük a különlenyomat 1988. május 12-i, Vianenben jegyzett dedikációját: Sok szeretettel Hermán Jánosnak, áldozó csütörtökön, a „magyar vadonban”.

Számunkra olyan sokat jelentett, hogy a rádiós ígehirdetések magyar nyelvű sugárzásába együtt kapcsolódhattunk be éveken keresztül, 1998 előtt és még azután is egy ideig. Monte Carlóból sugározták a Zwollében felvett adásokat, amelyeket felváltva fordítottunk, írtunk vagy olvastunk be a Gereformeerde Omroep Vereeniging felkérésére.²¹⁶ A pápai teológiai akadémia újraindításakor sugárzó arccal és nagy örömmel közölte velünk a jó hírt az intézmény feltámadásáról. Isteni csodának tartotta, azzal együtt, hogy ezt ő is megérhette.

VIII. Dr. Imre Ernő felteszi a pontot a kampeni i-re...

Szándékosan osztottuk be így a kampeni emlékek tárházát, mert egyedül az ő tollából született elérhető emlékirat,²¹⁷ amelyet mindazoknak ajánlunk, akik a kampeni teológiai tudományok kútjának a vizét itták. Reá nézve is mindenben igaz, amit Papp Vilmos mondott a kampeni magyar diákokról: „Ha valaki akkoriban végigjárhatta volna az országot, minden külön tájékoztatás nélkül megállapíthatta volna, hol működött olyan lelkész, aki Kampenben végzett”²¹⁸. Imre Ernő a hit mellé tudományt ragasztott és kegyes tisztelettel igyekezett átültetni a magyar viszonyok között a saját körben való szuverénitást elvét és a maga eszközeivel munkálta a keresztyén tanítás megjelenítését a társadalomban. Aki teheti, olvassa el a dr. Imre Ernő könyvét, az egykori kampeni diáknak a megélt csodákról szóló visszaemlékezését.

Felhasznált irodalom

- „Dr. T. Hoekstra kampeni tanár üdvözlő beszéde”. In: Dunántúli Protestáns Lapok. 1931.
- Az Erdélyi Református Egyházkerület Kolozsváron, 1929. november 23-25. napjain tartott rendes közgyűlésének jegyzőkönyve. Az Erdélyi Református Egyházkerület 1542-30. III. számú hivatalos kiadványa. Cluj-Kolozsvár, 1930.

²¹⁴ Felesége, akit Mia-nak szólítottunk, leánykori nevén Maria Margaretha Brillenburg Wurth, 1928. márc. 20-án született és elhunyt 2006. május 12-én. Kövy Attila 79 éves korában hunyt el Harderwijkben, 2004. jan. 2-án. Nyughelye: Begraafplaats Elzenhof, Walstein 99-101, 3848 AP Harderwijk.

²¹⁵ Lásd Zelei Miklós: A harapkutyák és a szabadság. In: Magyar Hírlap, 1997. október 18. Világhálón megtekintve 2017. ápr. 3-án: <http://www.itt.allunk.iv.hu/30-a-harapkutyak.php>

²¹⁶ A kolozsvári Zsigmond-Bosch Nórika nevét külön is meg kell említenünk a hollandiai magyar református rádiózás „földalatti” korszakából.

²¹⁷ Dr. Imre Ernő: Hat év csodái. Személyes élmények 1946 tavaszától 1951-ig. A Szerző magánkiadása, Szentes, 2007. Letöltve 2017. május 1-én: <http://ekonyvtar.vkszh.hu/?docId=4552>

²¹⁸ Papp Vilmos: Negyvenegy prédikátor, V. i.m. p.12.

- Berthold Bloemendal: "Nederlanders" of "Duitsers"? Uit Duitsland afkomstige studenten theologie aan de Boven Nieuwstraat/Oudestraat te Kampen tussen 1854 en 1994. Masterthesis Nieuwste Kerkgeschiedenis Protestantse Theologische Universiteit, locatie Kampen. November, 2011. Internet: https://www.hdc.vu.nl/nl/Images/Scriptie_Berthold_Bloemendal_tcm215-386749.pdf
- Dr. A. M. Brouwer: A holland református egyház életéről. In: Dunántúli Protestáns Lapok, 1932.
- Dr. Imre Ernő, Hat év csodái. Csabdi-Hollandia-Csabdi. 1946-1951. Szentes, 2007. Internet: <http://ekonyvtar.vkszh.hu/?docId=4552>
- Dr. Imre Ernő: Hat év csodái. Személyes élmények 1946 tavaszától 1951-ig. A Szerző magánkiadása, Szentes, 2007. Internet: <http://ekonyvtar.vkszh.hu/?docId=4552>
- Galambos Zoltán, in: „Dunántúli Protestáns Lap, 42. évf. 36. szám 1931. szept. 6.
- Galambos Zoltán: A hollandiai reformátusok egyházi élete. 1922.
- Graft, C.C. van de: Maandblad van "Oud-Utrecht", jg. 21 (1948), no. 9. Internet: https://dspace.library.uu.nl/bitstream/handle/1874/237881/MOUT_1948-09_1.pdf?sequence=1
- Hermán M. János: Kuyper Ábrahám egykori látogatása Bukarestben, Budapesten és magyarra fordított műveinek 1962-es elégetése Kolozsváron. In: Teológiai Fórum; A Selye János Egyetem Református Teológiai Kara és a Calvin J. Teológiai Akadémia tudományos folyóirata. X. évfolyam 2. szám, 2016.
- http://krek.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=573%3Aszaz-eve-szueletett-hatvani-lajos&catid=14%3Aalkalmaink&Itemid=176&lang=hu
- http://www.ipolysag.reformatus.sk/letoltesek/Ipolysag_reformatus_egyhaza.pdf
- Huszár Pál: Egy hűséges sáfár és talentumai: dr. Fejes Sándor (1909-1987): várpalotai lelkészünk (1952-1980) emlékezve. In: „Confessio”, 26. évf. 2002/3. szám
- Id. Nagy Géza: Egyházunk kapcsolatai a holland református egyházzal. In: „Református Szemle”, LXXXIV. évf. 1991/2.
- Jakos Lajos: A holland szigorú református Egyház gyülekezeti élete és missziói munkája. Budapest, 1942.
- Kálvinista Szemle, LXXVII. évfolyam 5. szám, 2006. május
- Komjáthy Aladár: A kitántorgott egyház. Református Zsinati Iroda, Budapest, 1984.
- Kovács Bálint: In memoriam Hatvani Lajosék. In: Református Egyház, 1997. november
- Kövy Attila: Száz éves a Kampeni Teológia. In: „Jöjjetek/Harangszó”, VII. évf. 6-7 sz.
- Ladányi Sándor: A hollandiai neo-kálvinizmus („kuyperianizmus”) hatása a magyarországi református egyházban. Magyar diákok az Amszterdami Szabad Egyetemen. Egyetemi jegyzet. A Károli Gáspár Református Egyetem Idegen nyelvű lektorátusa, Sine loco et anno, Budapest, 1998.
- Nagyszokolyi Papp Gyula: Romok alatt, ... romok felett. Halász és Társai, Nagyszokoly, 1992.
- Pais Sándor: A becsvölgyi gazdálkodás. In: Néprajzi Közlemények, 9. évf., 1964/2. sz. Internet: https://library.hungaricana.hu/hu/view/ORSZ_NEPR_Nk_09_2/?pg=149&layout=s
- Papp Vilmos: Negyvenegy prédikátor. XX. századi magyar „gályarab” prédikátorok. V. kötet. Budapest, 2011.
- Rácz Lajos: Sebestyén Jenő, a szerkesztő és publicista. In: Sebestyén Jenő emlékkönyv. Szerkesztette dr. Ladányi Sándor. Budapest, 1986.
- Ravasz László: Emlékezéseim. Budapest, 1992.
- Sipos Ilona: Sipos Károly református lelképásztor 1904-1981. In: Nagyrábéi falukönyv. Kiadja a Nagyrábéi Baráti Kör és Egyesület és Nagyrábé Nagyközség Önkormányzata. Nagyrábé, 2001. Internet: www.rabeicivilek.hu/?module=news&action=getfile&fid=59
- Somogyi Alfréd: A Losonci Teológiai Akadémia tudományművelése. In: Teológiai Fórum, A Selye János Egyetem Református Teológiai Kara és a Calvin J. Teológiai Akadémia tudományos folyóirata, VIII. évf. 1. szám; 1/2014;

- Szentjóbi Szabó Zoltán: „A Heidelbergi Káté története”. Református Traktatus Vállalat, Budapest, 1948. Internet: <http://gorzsonyi-eklezsia.shp.hu/hpc/web.php?a=gorzsonyi-eklezsia&o=1168246306>
- Szentjóby Szabó Andor: Egy új egyházközség születése: Monor-Újtelep: Szentjóby Szabó Zoltán református lelkipásztor emlékezetére. Albertirsa. Magánkiadás, 2005.
- Zelei Miklós: A harapkutyák és a szabadság. In: Magyar Hírlap, 1997. október 18. Internet: <http://www.itt.allunk.iv.hu/30-a-harapkutyak.php>
- Zoványi Jenő: Egyháztörténeti lexikon, Budapest, 1977.